

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ
СТУСА

ОСМОЛОВСЬКА ОЛЬГА РУСЛАНІВНА

Допускається до захисту:

завідувач кафедри
політології та державного
управління, д. політ. н., доц.

_____ Чальцева О.М.

«_____» _____ 20__ р.

**МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНЦІВ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПОЛІТИКИ
ДЕРЖАВ СВІТУ**

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота

Наукові керівники:

Нагорняк Т.Л., проф. кафедри
політології та державного
управління, д. політ. н., професор

Іваницька О.П., проф. кафедри
політології та державного
управління, д. політ. н., професор

Оцінка: _____ / _____ / _____

(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК:

_____ (підпис) _____

Вінниця – 2022

Осмоловська О.Р. Міграційні процеси українців як результат політики держав світу.

Метою кваліфікаційної роботи стала необхідність систематизувати концептуальні підходи до поняття «міграція» та визначити специфіку міграції українців у контексті впливу міжнародних акторів. Динаміка міграційних процесів, що активізуються після 2014 року, свідчить про те, що особливий вплив на міграцію сьогодні мають такі зовнішньо- та внутрішньополітичні чинники, як російсько-українська війна, державна міграційна політика прикордонних країн, наприклад, Польщі та Угорщини; загострення системної кризи, явища ерозії влади тощо. Особливу роль у міграційних процесах українців грають соціально-економічні чинники. Привабливість різних країн світу для українського студентства визначається особливостями систем вищої освіти та умов навчання й проживання. Усунення негативних тенденцій щодо освітньої еміграції молоді та її повернення після отримання освіти до України можливе за умови реалізації якісної державної освітньої політики.

Ключові слова: міграція, міграційний процес, міграційна політика, міжнародні актори.

Бібліографія: 79 од.

Osmolovska Olha. Migration processes of Ukrainians as a result of the state's policy in the world.

The purpose of the qualification work is the need to systematize approaches to the concept of "migration" and to determine the specifics of the migration of Ukrainians in the context of the influence of international actors. The dynamics of migration processes, which became more active after 2014, shows that such foreign and domestic political factors as the Russian-Ukrainian war, the state migration policy of bordering countries, for example, Poland and Hungary, have a special influence on migration today; aggravation of the

systemic crisis, erosion of power, etc. Socio-economic factors play a special role in the migration processes of Ukrainians. The attractiveness of different countries of the world for Ukrainian students is determined by the features of higher education systems and study and living conditions. Elimination of negative trends regarding the educational emigration of young people and their failure to return to Ukraine after receiving an education is possible under the condition of implementing a high-quality state education policy.

Keywords: migration, migration process, migration policy, international actors.

Bibliography: 79 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА МІГРАЦІЮ УКРАЇНЦІВ.....	9
1.1. Поняття міграції та його концептуалізація.....	9
1.2. Фактори впливу на міграційні процеси в Україні та за її межами	19
РОЗДІЛ 2 СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ.....	29
2.1. Внутрішні міграційні процеси і війна.....	29
2.2. Трудова міграція українців та її наслідки.....	36
РОЗДІЛ 3 ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ.....	53
3.1. Міжнародна освітня міграція як світовий тренд.....	53
3.2. Динаміка і наслідки міграції освітньої міграції українців.....	58
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	72
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження даної теми продиктована низкою серйозних змін у соціальному, політичному та економічному житті України. Після набуття Україною незалежності одним із здобутків демократизації суспільного життя стало усунення обмежень на перетин державного кордону, забезпечення вільного пересування громадян.

За сучасних умов міграція є одним з ключових факторів, що визначають політичний, соціально-економічний, демографічний та освітній розвиток держав, регіональної та світової систем міжнародних відносин.

Міграції населення є складним суспільним феноменом, що вивчається багатьма науками, зокрема історією, правознавством, економікою, демографією, географією, соціологією тощо.

Окупація Донбасу, анексія Криму російською федерацією з 2014 року, повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році, погіршення соціально-економічних показників призвели до внутрішньої міграції більше 7 мільйонів українців, а глобалізаційні процеси, міжнародна криза, цілеспрямована політика держав світу, що спрямована на заохочення міграційної мобільності висококваліфікованих спеціалістів та активної молоді з України, змінили інтенсивність міграційних процесів в Україні.

Міграційні процеси і проблеми їх регулювання знаходяться у сфері уваги зарубіжних і вітчизняних учених вже з кінця XIX століття, хоча слід зазначити, що феномен міграції з'явився набагато раніше, виступаючи, головним чином, у формах кочування та військових переселень.

Міграції населення є складним суспільним феноменом, що вивчається багатьма науками, зокрема історією, правознавством, економікою, демографією, географією, соціологією тощо. У трактуваннях поняття «міграція» немає одностайності. Існує дуже багато поглядів на

сутність цього явища, що знайшло відображення у розмаїтті визначень цього феномену.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у процес дослідження теорії і практики міграції, удосконалення організаційних, економічних і правових важелів її регулювання зробили провідні вітчизняні вчені: О. Власюк, В. Геєць, С. Злупко, А. Кравченко, Е. Лібанова, Ю. Макогон, О. Малиновська, Н. Марченко, А. Мокій, С. Пирожков, С. Писаренко, О. Позняк, М. Романюк, А. Румянцева, Є. Савельєв, Л. Симів, А. Філіпенко. Серед закордонних дослідників варто визначити роботи G. Becker, J.R. Betts, P. Carneiro, L. Dearden, A. Vignoles, M. Lofstrom, H. Duleep, M. Regets, J.L. Simon, B. Geist.

Проте актуальною залишається потреба різнобічних досліджень теорій міграції, їх належного осмислення з метою здійснення наукових передбачень розвитку цього феномену.

Метою кваліфікаційної роботи стала необхідність систематизувати концептуальні підходи до поняття «міграція» та визначити специфіку міграції українців у контексті впливу міжнародних акторів.

Об'єктом дослідження виступили міграційні процеси українців.

Предметом дослідження є закономірності та рушійні сили міграційних процесів в Україні.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1991 року до 2022 року. Нижня межа дослідження зумовлена тим, що у 1991 році Україна отримала незалежність. Верхня межа дослідження пов'язана із завершенням терміну написання роботи.

Відповідно до поставленої мети були окреслені **завдання**, розв'язання яких посприяло формулюванню висновків роботи:

- дослідити чинники впливу на міграцію українців;
- дослідити соціально-економічні чинники міграції українців;
- виокремити освітню міграцію українців.

Було сформульовано **гіпотезу дослідження**: коли держава виступає здебільшого в якості донора мігрантів та знаходиться в стані війни, актуалізується низка загроз і ризиків, що можуть зробити країну ще більш вразливим організмом, тому важливо розпочати політику збереження людського капіталу держави ще під час війни.

Міграції населення є складним суспільним феноменом, що вивчається багатьма науками, зокрема історією, правознавством, економікою, демографією, географією, соціологією тощо.

Серед **методів дослідження** слід виокремити наступні:

- моніторинг офіційних інформаційних ресурсів органів державної влади, а також закордонних аналітичних центрів;
- метод кореляцій і компаративний аналіз для порівняння специфіки міграційної політики прикордонних до України держав;
- метод системного аналізу, що дозволив узагальнити причини й напрями міграції, політику держав-реципієнтів і зробити рекомендації щодо покращення державної міграційної політики України.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі доведено:

- важливим науковим напрямом є розроблення понятійного апарату таких категорій, як "міграція" і "міграційний процес", що сьогодні набувають універсального, узагальнюючого характеру і в широкому сенсі ототожнюються з поняттям "міграційний рух";
- міграція як процес є об'єктом вивчення низки наук, аналіз яких передбачає системність і комплексність у вивченні зовнішніх і внутрішніх переміщень меж адміністративно-територіальних утворень незалежно від чинників, що їх зумовлюють, з метою набуття нового правового статусу;
- міграцію як процес необхідно розуміти у контексті сукупності окремих подій переміщення населення, пов'язаних з їх соціальними

аспектами, які зумовлюють об'єктивно неминучі або суб'єктивно виникаючі відносини у всіх сферах соціального життя.

Інформаційною базою стали аналітичні публікації міжнародних організацій, законодавчі та нормативно-правові акти України, інформація Державного комітету статистики України, нормативно-правові акти й офіційні статистичні матеріали інших країн, міжнародні угоди і конвенції у сфері трудової міграції, вітчизняні та зарубіжні періодичні видання, наукова література, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Структура й обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з 81 сторінки, містить 3 розділи, висновки і список використаних джерел та літератури. У першому розділі виокремлені основні чинники впливу на міграцію українців, у другому – досліджені соціально-економічні чинники міграції українців, у третьому – досліджена освітня міграція українців.

РОЗДІЛ 1

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА МІГРАЦІЮ УКРАЇНЦІВ

1.1. Поняття міграції та його концептуалізація

Вперше поняття «міграція» вводить у науковий вжиток у кінці XIX століття англійський учений Е. Равенштейн (1834—1913) у роботі «Закони міграції». Автор розглядає міграцію як безперервний процес, обумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників, що діють: у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду, а також чинники особистого характеру [31, с. 36].

Взагалі, термін «міграція» походить від латинського слова *migratio*, що означає переміщення, переселення.

Соціологічний словник визначає міграцію як «географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вузькому або ширшому географічному просторі» [16, с. 224]. Схоже тлумачення міститься і в економічній енциклопедії: «Міграція населення — переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане із зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього» [12, с. 385].

Дослідник А. Хомра під міграцією населення розуміє «територіальні переміщення населення, пов'язані зі зміною місця проживання». Проте «місце проживання» повинно розглядатися не як те місце, де людина прописана, а як зона його функціонування. Крім того, даний український дослідник пропонує класифікацію форм міграції, розробляє головні принципи міграційної політики [64, с. 7].

Досі в науковій літературі зроблено кілька спроб розбиття загального масиву визначень міграції на групи, прихильники яких розрізняють міграцію у вузькому та широкому розумінні.

У вузькому розумінні поняття міграції ототожнюється з поняттям переселення. В літературі можна зустріти такі визначення цього феномену:

«Міграції — це сукупність таких переміщень людей, які нерозривно пов'язані зі зміною місця проживання» [40, с. 9]. «Під міграцією населення розуміють зміну постійного місця проживання, викликану комплексом факторів або якоюсь однією головною причиною» [35, с.12]. «У вузькому розумінні поняття міграції являє собою вид територіального переміщення населення, який завершується зміною постійного місця проживання» [37, с. 231]. «Міграція — це сукупність різних за своєю природою територіальних переміщень населення, які супроводжуються зміною місця проживання» [32, с. 37].

Міграції населення у широкому розумінні, окрім переселень, охоплюють ще низку інших видів територіальних переміщень. Словник з соціології пропонує таке визначення міграції: «це соціально-економічний і демографічний процес, який представляє собою сукупність переміщень, що здійснюються людьми між країнами, районами, поселеннями» [57, с. 428].

Із вказаних визначень, широкому та вузькому значеннях, спільним є те, що необхідну умову міграції населення вони вбачають у зміні місця проживання.

Дослідник Ю. Римаренко міграцією населення вважає «переміщення людей (мігрантів) через кордони тих або інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час. Оскільки міграція населення складається з міграційних потоків, поняття міграції застосовують і в множині — міграції» [24, с. 740].

Науковець В. Шелюк пропонує дещо ширше визначення міграції: «Міграція — це поняття, яке відображає соціально-економічні і демографічні процеси, сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, регіонами однієї країни, різного виду поселеннями та інші види переміщень» [59, с. 46-47]. У свою чергу, дослідник М. Околюк твердить, що термін «міграція» використовується тоді, коли увага звертається на мотив остаточного переселення. На нашу думку, такий

підхід дещо застарів. Автор пропонує розглядати міграцію у контексті ширшого поняття «рух», що включає розмаїтість типів і форм людської мобільності, які взаємно переплітаються й трансформуються одні в інші [33, с. 51].

За визначенням дослідника А. Сови: «Стосовно населення термін «міграція» відповідає будь-якому переміщенню досить великої кількості людей, за винятком пересування військових частин» [56, с. 339]. З іншого погляду, міграція — це перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання; цей рух включає в себе еміграцію та імміграцію [76, с. 128].

Потрібно підкреслити, що в приведених визначеннях не береться до уваги критерії класифікації мігрантів, тобто правовий статус, територіальна ознака, спосіб реалізації, відношення до країни, кількість мігрантів, відстань, тривалість, добровільність і мета міграції.

Особливе місце у складі загальних міграційних потоків займають трудові міграції, які знаходяться у центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Потрібно виокремити таке поняття, як трудова міграція або міграція робочої сили, які необхідно розрізняти, а не ототожнювати. Під міграцією робочої сили треба розуміти переміщення працездатного населення наряду з міграцією дітей і міграцією пенсіонерів. У основу даної класифікації дослідники кладуть статевовікову структуру та здатність до праці мігрантів. У цілому такий підхід є прийнятним, хоча він і супроводжується деякими неточностями [65, с. 264]. Натомість трудова міграція — явище іншого характеру, в основі якого лежить не структура мігрантів, а причина їхнього переїзду. Однак нині у науковому дискурсі ці два терміни вживаються переважно як синоніми [44].

В юридичній літературі зроблено спроби визначити основи міграції, до яких належать вид, тип і форма міграції. Уточнення різновидів міграцій важливо для поняття елементів і сутності міграційного процесу. В юридичній літературі зустрічаються кілька різновидів переміщень, пересувань громадян: безповоротне, сезонне і маятникове. Ці пересування громадян мають певне значення для соціально-економічного розвитку суспільства та належать до особистих і речових факторів виробництва, впливаючи на перерозподіл трудових ресурсів.

З наведених видів міграції випливає, що міграційні процеси виконують функції регулювання потоків населення між адміністративно-територіальними одиницями для вирішення питань виробничого характеру та перерозподілу трудових ресурсів з одних регіонів в інші. Тому міграційні процеси впливають на визначення розвитку регіону з метою забезпечення зайнятості на одній території та скорочення безробіття на іншій.

Отже, можна виділити такі різновиди міграційних процесів: внутрішньодержавні - тобто реалізовані в межах однієї території; міждержавні - здійснювані за межі території, яку займають представники різних національностей. Така характеристика дає змогу усвідомити в міждержавних міграційних процесах ті елементи, які пов'язані з переміщенням конкретних людей - груп - на інші території. Однак накопичений досвід допомагає органам державної влади визначати проживання трудящих-мігрантів і регулювати міграційний процес.

Міграції можуть приймати різні форми:

Еміграція (emigrate) – переселятися, виселятися. Це примусове або добровільне переселення із своєї батьківщини до іншої країни через економічні, політичні або релігійні причини.

Імміграція – в'їзд чужоземців до якої-небудь країни на постійне місце проживання.

Реєміграція – повернення емігрантів на батьківщину з поновленням їх у права громадянства.

Міграцію розрізняють за видами, основними з них є:

Трудова міграція – переселення, переміщення людей у територіальному просторі у пошуку роботи без зміни місця проживання. В залежності від факту перетину міждержавних кордонів може бути зовнішньою (міжнародною) або внутрішньою.

Довгострокова та короткострокова міграція осіб – визначається в залежності від терміну: довгострокова – переїзд на термін більше десяти років, короткострокова – це переїзд на термін менше року.

Туристична міграція – туристичні поїздки, які, як правило, не мають постійного характеру та відбуваються у різних напрямках.

Епізодичні міграції – ділові міграції, відбуваються нерегулярно.

Маятникова міграція – щоденні або щотижневі поїздки від місця проживання до місця роботи, що розміщені у різних населених пунктах.

Освітня міграція – це переважно тимчасове переселення з метою отримання освіти та підвищення кваліфікації за межами адміністративно-територіальної одиниці постійного місця проживання [35].

Специфікою освітньої міграції є її найменш шкідливий характер для країн-реципієнтів, на відміну від інших. Освітня міграція, на думку дослідників, передусім визначається як така, що заснована на прагненні індивіда отримати певну освіту. Інтенсифікації освітньої міграції сприяють різноманітні інструменти, які створені на регіональному рівні для інтеграції у сфері освіти (наприклад Болонський процес у Європі). Освітніх мігрантів, тобто іноземних студентів, можна вважати найбажанішою категорією мігрантів, оскільки вони представлені, як правило, найбільш обдарованими молодими людьми, які готові сприймати нові технології та знання. Іноземці отримують освіту та кваліфікацію в країні перебування, що допомагає пристосуватися до місцевого ринку

праці, та гарантує адаптацію до мовного та культурного середовища праці [49].

Біженці – люди, які покидають місце свого проживання під час стихійного лиха або війни [65].

Аналіз практики показує, що міграційний процес містить два аспекти переміщення громадян: вибуття та прибуття населення, зокрема трудових мігрантів з інших місцевостей.

Міграційний процес має низку елементів, які становлять переміщення певної категорії громадян, що здійснюються в часі та просторі. Для кожної територіальної сукупності людей міграційний процес є двояким рухом: вибуття та прибуття певної категорії громадян, пов'язаної зі зміною постійного місця проживання, якщо це є їх переселенням. Міграційний процес є фактором, бо його можна визначати як одну зі складових, що впливають на зміну соціально-економічних відносин на тій чи іншій адміністративно-територіальній одиниці.

Основними елементами суті міграційного процесу можна назвати: характер впливу; час впливу; вплив на зміну етносу населення; властивості впливу (постійний, короткочасний, одноразовий). Всі ці елементи взаємопов'язані і впливають один на одного.

Міграційний процес як функцію можна розглядати як вплив на суспільні відносини суспільства та держави; зв'язок міграційного процесу з різними виробничими сферами життєдіяльності суспільства та держави та їх взаємозалежності; вплив на зміну етносу певної території.

Важливим моментом є побудова системи впливу ситуації на міграційний процес. При цьому передусім необхідно виділяти головний (або основний) вплив, що, звичайно, не применшує значимості інших впливів.

Міграційний процес як будь-який процес має певні стадії. На першій стадії формується територіальна рухливість населення. Основна стадія - це переселення людей. Завершальна стадія - інтеграція мігрантів на новому

місці. Стадії міграційного процесу тісно пов'язані між собою. Для характеристики першої стадії міграційного процесу важливого значення набуває міграційна рухливість. Поняття "міграційна рухливість" і "переселення (переміщення)" не ідентичні. Зустрічається кілька тлумачень цього терміна. Передусім рухливість - це загальне поняття різних видів переміщення. Найчастіше його розглядають як синонім слова "переселення", як загальне поняття потенційної та реальної міграції. На нашу думку, під рухливістю слід розуміти потенційну готовність населення до зміни свого територіального статусу, тобто потенційну міграційну активність, пов'язану з міграційними мережами. На думку В. Мойсей, наявність "міграційних мереж" є важливим чинником, який формує міграційні потоки, однак поняття "міграційна мережа" потрібно розширити. Адже це соціальне утворення охоплює не лише мігрантів, а й діаспору, а з іншого боку кордону - їхніх родичів, знайомих, співвітчизників, які проживають у країні виїзду. Тобто така мережа охоплює не менше ніж дві країни. Важливою є не лише наявність організованих у соціальну мережу мігрантів у певній країні, а й інтенсивність їхніх зв'язків із частиною мережі, яка залишилася на батьківщині [29, с. 45].

На другій стадії, тобто в процесі безпосереднього переселення, реалізується міграційна рухливість населення. Потужність міграційного потоку залежить від чисельності населення регіонів, низки чинників, з-поміж яких особливого значення набувають економічні. З огляду на дослідження М. Сірант, особливо впливають на міграцію такі важливі чинники, як рівень життя, наявність безробіття; заробітна плата; доходи; рівень життя тощо [62, с. 102]. Отже, на перший план виходять економічні чинники, а на другий - питання соціального благополуччя. Динаміка міграційних процесів, що відбуваються на території України починаючи з 1990-х років, є незаперечним доказом.

Дослідник С. Колос поділяє всі фактори, що впливають на міграційні процеси, на дві великі групи чинників: які впливають на переселення на ту чи іншу територію; які спонукають їхати з постійного місця проживання. Діють обидві групи факторів, але пріоритетного значення набуває перша [15, с. 195, 196].

Чинники, які впливають на переселення, містять усі стадії міграційного процесу, які, за висловом С. Колоса, охоплюють формування мотиву, пошук оптимального рішення, дії, зміни, реакції і впливу мешканців нового місця переселення на дії мігранта [7, с. 195]. Чинники, які спонукають їхати з постійного місця проживання, можуть містити тільки одну стадію. Третя стадія міграційного процесу - інтеграція: по-перше, процес пристосування людини до нових умов життя і, по-друге, пристосування умов життя до потреб людини.

Питання того, як кризові явища впливають на сучасний світовий політичний порядок були ґрунтовно досліджені та проаналізовані у роботі іспанського соціолога-постмарксиста, М. Кастельса, який спеціалізується на теорії постінформаційного суспільства, спільно з іншими європейськими авторами, - "Europe's Crises". Автори використовують слово «кризи» у множині, оскільки нестримна криза Європейського Союзу як інституційної системи впливає з конвергенції різноманітних, взаємопов'язаних криз - фінансової, монетарної, промислової, соціальної, політичної, ідеологічної, моральної, геополітичної, міграційної - які є взаємопов'язаними та водночас відрізняються своїм походженням та розвитком. Орієнтовні відповіді на ці питання розроблені в різних розділах книги. Проте існує спільна авторська теза, яка може пояснити контури інституційної кризи та, таким чином, розв'язати дискусії щодо можливого подолання цієї кризи.

Доцільно зауважити декілька підходів до аналізу сучасних міграційних процесів: соціологічний, соціально-психологічний, демографічний, міграційно-політичний, біологічний, юридичний та інші.

Найбільш затребуваними в дослідницькому плані сьогодні стають соціологічний і соціально-психологічний підходи до аналізу сучасної міграції, оскільки мотивація трудових мігрантів часто ґрунтується не на історичному досвіді, економічному розрахунку, політичних переконаннях, а на психологічних установках потенційних мігрантів. У результаті включення загострюються соціально-політичні проблеми у державах, які приймають міграційні потоки.

Слід зауважити, що еміграція робочої сили сприяє зростанню кваліфікації робітників, які виїжджають з країни з високим рівнем технологій, передовими стандартами трудової етики, дисципліни і організації виробництва. Після повернення набуті знання допомагають удосконалювати трудову діяльність всередині своєї країни, сприяючи процесу соціально-економічного розвитку. Велике значення для економіки країн-експортерів робочої сили має приплив іноземної валюти, яку переводять трудові мігранти, тим самим сприяючи нормалізації фінансової ситуації всередині країни [3].

Одним з самостійних підходів до вивчення міграційних процесів є методологічний, оскільки розроблення методів побудови моделей міграції є важливим теоретичним напрямом.

Серед численних концепцій, які формують модель міграції, найбільш теоретично дослідженою є економічна модель міграції. Міграційні процеси найчастіше виникають між різними державами, чому сприяють культурні, лінгвістичні, адміністративні та інші зв'язки, розширюючи світовий ринок. Водночас, у країнах з надлишковими трудовими резервами виникла теорія справедливої компенсації за використання робочої сили, насамперед висококваліфікованих кадрів. Зокрема, акцент робиться на відшкодування всіх витрат, пов'язаних з переміщенням іноземної робочої сили і використанням її в країні в'їзду, навіть якщо йдеться про тимчасову трудову міграцію. В контексті економічного напрямку дослідження

імміграція розглядається як важливий позитивний елемент економічного та демографічного розвитку.

Демографічний підхід органічно включає міграційний процес в інші демографічні процеси, з якими міграція тісно взаємопов'язана та послідовно змінюється у зв'язку з розвитком суспільства.

З позиції соціології міграційний процес розглядається як важливий демографічний процес, що виходить із припущень прямого, непрямого, сукупного і негативного впливу міграції на демографічний розвиток. Розглядаючи міграційний підхід, слід зазначити, що він містить низку наукових концепцій. Одна з наукових концепцій - це мобільний перехід як основна ідея, яка виражається в існуванні чітко виражених закономірностей в збільшенні територіальної мобільності, що відбуваються поетапно. При цьому під територіальною мобільністю розуміють все різноманіття територіальних пересувань незалежно від відстані та часу. Другий з різновидів концепції є міграційний перехід, де основну увагу звертають на міжнародну безповоротну міграцію та її роль в демографічному розвитку. У сучасному розумінні вказані концепції виступають як концепція системи міграційних зв'язків (мереж), або теорія міграційних ланцюгів.

Культурологічна концепція розглядає міграцію в контексті взаємодії між людьми двох різних країн і в межах простору, що містить обидві сторони. При цьому соціальна взаємодія відбувається в межах ринку робочої сили, який за своєю природою інтернаціональний.

Асиміляційна концепція ґрунтується на лінійності процесу адаптації іммігрантів до суспільства країни в'їзду, яка ґрунтується на засадах культури як колективного способу адаптації до навколишнього природного та соціального середовищ.

Політична концепція містить власне політичне спрямування та інституціоналізм. Вона передбачає міжнародну міграцію як переміщення

громадян з однієї держави в іншу на постійне проживання за згодою тієї чи іншої держави.

Системний підхід об'єднує різні концепції, показуючи зв'язок міграційних процесів з екологічним, історичним, етнографічним, психологічним аспектами, які сформовані в різних концепціях.

Існує також генетичний, філософський, юридичний, інформаційний підходи до вивчення міграційних процесів. За юридичного підходу особливу увагу концентрують на впливі міжнародного права на стан населення, зокрема іноземного. Правознавчий напрям полягає у вивченні та розробленні правових норм і законодавчих актів, спрямованих, з одного боку, на регулювання основних прав мігрантів, виходячи із Загальної декларації прав людини, з іншого - на розроблення основних понять і визначень ("іммігрант", "емігрант", "біженець", "трудовий мігрант" тощо). Саме цей підхід визначає міграційну політику у відношенні і внутрішньої, і особливо міжнародної міграції.

Під міграцією також розуміють одну з форм руху населення, при якій зміна місця проживання на значний час і відстань супроводжується значущими соціальними, економічними, політичними, демографічними наслідками (явними і прихованими, позитивними і негативними, поточними та довгостроковими і т.д.). В основі міграційних процесів лежать причини різної природи: політичні, економічні, національні, соціальні, релігійні і т.д.

1.2. Фактори впливу на міграційні процеси в Україні.

Історію української еміграції прийнято ділити на чотири хвилі: перша — з останньої чверті 19 ст. до початку Першої світової війни; друга — період між двома світовими війнами; третя — період після Другої світової війни; четверта — з часу проголошення незалежності України 1991. Також прийнято поділяти українську діаспору на західну та східну.

До західної відносяться країни Центральної та Західної Європи, а також Північної та Південної Америки, до східної — країни колишнього Радянського Союзу, Азії, Африки, Австралії.

Джерелом першої хвилі масової трудової еміграції останньої третини 19 ст. стали селяни з національних окраїн Австро-Угорщини та Російської імперії. Головною причиною еміграції українців було аграрне перенаселення (особливо на території українських земель у складі Австро-Угорської імперії). До першої хвилі також відноситься еміграція в межах Російської імперії. Після 1861 еміграційні потоки з українських земель спрямовувались на Поволжя і Урал.

Перша світова війна та поразка в національно-визвольних змаганнях 1917-1921 рр. викликали масову українську політичну еміграцію до країн Європи. За межами України опинились активні учасники цих подій — керівні діячі Центральної Ради, Гетьманської держави, Директорії, Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Кубанської Народної Республіки, офіцери і солдати армій цих українських державних утворень, службовці державного апарату і працівники закордонних представництв українських урядів, значна частина тодішніх політичних партій, представники інтелігенції. Центрами другої хвилі еміграції стали, головним чином, Чехословаччина, Польща, Німеччина, Австрія, Франція, Румунія, Югославія. В цих країнах українці створили численні громадсько-політичні, культурні, освітні, наукові установи, основні завдання яких полягали в представленні здобутків української нації в середовищі іноземної громадськості та подальшому розвитку української культури, науки, освіти. Досить масово українська діаспора була представлена в Чехословаччині. Протягом міжвоєнного періоду українці крім політичних, допомогових, культурних, студентських і т.д. організацій заснували вищі навчальні заклади (Український вільний університет, Українську господарську академію в Подєбрадах, Український вищий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова в Празі

тощо). В інших європейських країнах українці також проводили активну діяльність, найбільше зосереджуючись у культурній, освітній та науковій сферах.

Протягом міжвоєнного періоду продовжується трудова еміграція із західноукраїнських земель за океан. За своїми масштабами вона була значно меншою, ніж у попередній період. Разом уся західна українська діаспора нараховувала 1,7-1,8 млн. осіб (США — 700-800 тис. осіб, Канада — 200 тис., Аргентина — 100-120 тис., Бразилія — 80 тис., Румунія — 350 тис., Польща — 100 тис., Франція — 40 тис., Югославія — 40 тис., Чехословаччина — 35 тис., в інших країнах Західної і Центральної Європи — 15-20 тис. осіб). Чисельною була українська діаспора на території СРСР: за переписом 1926, поза українськими землями проживало 3,4 млн. українців.

Після Другої світової війни розпочалася третя хвиля еміграції українців, яка, як і попередня, мала в основному політичний характер. Після завершення Другої світової війни в таборах для переміщених осіб у Німеччині та Австрії перебувало приблизно 200 тис. осіб, які протягом наступних п'яти років оселились в країнах Західної Європи та Північної і Південної Америки. В більшості емігранти третьої хвилі продовжували роботу в громадсько-політичній та культурній сферах, розпочату своїми попередниками міжвоєнного періоду, створювали нові організації та освітні і наукові установи.

Четверта хвиля еміграції, яка розпочалась після проголошення незалежності України в 1991. Основну її частину складають трудові емігранти, що виїжджають як до країн Центральної та Західної Європи, так і за океан. Великою є частка українців, що проживають в Росії та інших країнах колишнього СРСР. Характерною особливістю даної хвилі є так звана академічна еміграція, коли за кордон виїжджають науковці (в основному технічних та природничих спеціальностей) та студенти, що навчаються в

іноземних вищих навчальних закладах, а після їх закінчення, в своїй більшості, не повертаються до України.

Українських емігрантів прийнято було ділити на чотири хвилі.

Перша – «трудові емігранти» (середина 19 століття – початок Першої світової), переважно молоді, самотні чоловіки, бідні й неписьменні та молодь, яка не бажала служити в російській чи австрійській арміях.

Другу хвилю еміграції (між Першою та Другою світовими війнами) спричинили економічні та політичні чинники: радянську Україну залишали незгодні з повоєнними режимами, ті, хто боровся проти радянської влади.

Третя хвиля (з кінця Другої світової війни до 80-х років) – «політична», прихистку шукали «антирадянські елементи», військовополонені, люди, які не змогли повернутися на Батьківщину, а також дисиденти.

Четверта хвиля так звана «заробітчанська» - розпочалася у «голодних» 1990-х роках. Тоді найбільше їхали до Росії, США, Канади, Казахстану, Молдови, Польщі, Бразилії. Звісно, поділ достатньо умовний, але відображає загальну тенденцію. Сьогодні дослідники виокремлюють нову, п'яту хвилю української еміграції. У США я постійно зустрічаю багато молодих українців, своїх однолітків, ровесників незалежності, які їхали сюди останні роки, коли їм було по 20-30. Цих емігрантів не можна порівняти із попередніми поколіннями.

По-перше, такі молоді українські емігранти – не заробітчани. Вони не тікають від злиднів на Батьківщині, не «шукають кращої долі» за океаном. Вони освічені, вільно говорять англійською й іншими іноземними мовами, це молоді професіонали.

Таким людям непогано й в Україні, вони працюють на великі FMCG-корпорації, в IT-галузі, в неурядових організаціях. Але за кордоном вони мають кращі шанси стати ще більш успішними. Еміграція – їхній свідомий вибір, адже «там» простіше здійснити свою мрію.

Їх «хедхантять» «рекрутери» з Facebook чи Twitter й перевозять у штаб-квартири у Каліфорнії, вони стають інженерами й запускають ракети SpaceX, вони відкривають свої крамниці модного одягу у Нью-Йорку, ходять по американських подіумах, будують кар'єру в ООН, МВФ і Світовому банку, відкривають свої стартапи у Техасі чи благодійні організації у Флориді. Еміграція для них – не самоціль, а інструмент сповна реалізувати свій потенціал.

По-друге, вони космополіти. У них немає культурного шоку, коли вони живуть у хостелі у Швеції, коли спілкуються в літаку з французько-алжирськими студентами, коли вперше у житті на власні очі бачать напис «Голлівуд».

І нарешті, вони можуть повернутися до України. Якщо попереднім хвилям еміграції, політичним чи релігійним біженцям, дорога додому була закрита, то це мігрантське покоління їздить до України провідувати родичів і друзів. Але повертатись, принаймні зараз, не планують.

Навпаки, вони не планують прожити все життя у місці, де живуть зараз. Нью-Йорк вони можуть легко поміняти на Маямі, Каліфорнію – на Гаваї, з Польщі переїдуть до Німеччини, з Данії – до Нідерландів, зі Швеції – в Канаду.

Вони завжди шукатимуть, де їм краще. І якщо в певний момент в Україні з'являться чудові умови для малого бізнесу, податки знизять, корупцію подолають, громадські організації отримають вплив на владу, - емігрантська молодь може й повернутись.

Теоретичні дослідження міграційних процесів індустріального світу розпочалися ще в XIX ст., тоді ж, в 1885 році англійським вченим Е.Г. Равенштейном було сформульовано одинадцять міграційних законів, які він побудував, розглядаючи міграції у Великобританії та Північній Америці. Ці закони справедливі й сьогодні, що свідчить про їх об'єктивний характер, а отже і можливість впливу на їх перебіг. Саме тому на них базуються багато теорій в міграціології. Основними з них є наступні:

найбільше міграцій здійснюється на короткі відстані; чим крупніше територіальний центр, тим він більше привабливий для мігрантів; кожному міграційному потоку відповідає свій контрпотік; зростання великих міст більшою мірою обумовлене міграцією населення, ніж природним приростом; масштаби міграції зростають із розвитком промисловості й торгівлі, а також особливо з розвитком транспорту; економічні причини міграції є визначальними [5].

Не порушуються ці закони і в Україні: найпоширенішою формою зміни місця проживання громадян є внутрішньодержавні переїзди. Так, за даними Держстату, внутрішні переміщення приблизно в 10 разів переважають за обсягом зареєстровані випадки зовнішньої міграції. Більше половини усіх переїздів здійснюються всередині регіонів (між містом і селом) і лише близько третини – між регіонами держави.

Відсутність належних умов працевлаштування в селі, разом з традиційною для сільської молоді навчальною міграцією, спричинили значні втрати молодого населення сіл (віком 15-19 років), інтенсивність вибуття якого в 3-4 рази вища, ніж сільського населення загалом. У зв'язку з вибуттям молоді прискорювалося старіння сільського населення, погіршувалися показники його природного відтворення.

У міжрегіональних міграціях основним приймачем є м. Київ та Київська область. У 2000-х роках приріст населення столиці за рахунок інших регіонів сягав понад 20,0 тис. осіб на рік. В умовах сучасної кризи міграційний приріст зменшився (14,4 тис. в 2014 році, 12,0 тис. в 2015 році), проте залишився найбільшим в Україні. Ці дані, однак, стосуються лише переселень, що фіксуються офіційно (за неофіційними даними цифри в рази більші), і не включають тимчасові переміщення, у т.ч. вимушені.

Перевага кількості прибулих з інших регіонів України над чисельністю вибулих спостерігалася також в Харківській та Одеській областях. Із зрозумілих причин індустриальні центри Сходу України втратили свою привабливість. Натомість звідти відбувався численний

відтік населення. Проте в 2014-2016 роках втрачали населення за рахунок міграцій не лише охоплені війною регіони, а й Житомирська, Запорізька, Закарпатська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Чернігівська, Херсонська області.

Крім того, численною є участь населення у внутрішніх трудових міграціях, не пов'язаних із щоденним чи щотижневим поверненням до місця постійного проживання, для виконання сезонної, вахтової, а то й більш тривалої роботи в столиці та найбільших індустриальних центрах.

За даними, отриманими в ході дослідження, проведеного МОМ у 2014-2015 роках, чисельність внутрішніх трудових мігрантів в Україні перевищує 1,6 млн. і сягає 9% економічно активного населення. На теперішній час трудова міграція має негативну тенденцію щодо швидкого, майже геометричного зростання [4].

Узагальнюючи думки науковців щодо факторів впливу на міграційні процеси, можна виділити такі фактори: економічні, політичні, соціальні та екологічні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.
Фактори впливу на міграційні процеси [22].

Фактори, що стимулюють еміграцію	Фактори, що стимулюють імміграцію
Економічні	
Низький рівень заробітної платні	Висока заробітна платня
Низький рівень життя населення	Високий рівень життя населення
Диспропорції економічного розвитку регіонів, економічна нестабільність	Наявність робочих місць
Високий рівень безробіття, дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку	Сталий економічний розвиток
Глобалізація світової економіки	
Політичні	
Відсутність ефективних державних інструментів міграційної політики в державі	Зрозуміла (лояльна) міграційна політика
Низький рівень демократії	Розвинена демократія
Політична нестабільність	Стабільність політичної системи

Високий рівень корупції	Відсутність корупції
Загроза безпеці життєдіяльності	Відсутність небезпеки
Соціальні	
Застаріла система освіти	Висока якість освіти
Недосконала система охорони здоров'я	Високоякісна система охорони здоров'я
Відсутність можливостей для професійного зростання	Можливості для професійної самореалізації
Екологічні	
Погана екологічна ситуація (забруднене екологічне середовище)	Краща екологічна ситуація
Низька якість питної води та їжі	Якісна питна вода й екологічно безпечна їжа

Всі перераховані причини призводять до зростання рівня зовнішньої трудової міграції з України, особливо це стосується молодих кваліфікованих кадрів. Головною проблемою міграційного процесу України є те, що наша держава втрачає молодь, яка має можливість і ставить за пріоритет під час навчання або після закінчення здобуття вищої освіти виїзд за кордон на постійне місце проживання та роботу, бажаючи працювати за кордоном за заробітну плату у декілька разів вищу, аніж в Україні.

Окупація Донбасу, анексія Криму російською федерацією з 2014 року, повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році, погіршення соціально-економічних показників призвели до внутрішньої міграції більше 7 мільйонів українців, а глобалізаційні процеси, міжнародна криза, цілеспрямована політика держав світу, що спрямована на заохочення міграційної мобільності висококваліфікованих спеціалістів та активної молоді з України, змінили інтенсивність міграційних процесів в Україні.

Індекс нестабільних держав (Fragile States Index - FSI), створений Фондом миру (Fund for Peace - FFP), є критичним інструментом для висвітлення не тільки звичайного тиску, який зазнають усі держави, але і для визначення того моменту, коли ці тиски зсередини і ззовні переважають спроможність держав керувати такими тисками. Підкреслюючи відповідні вразливості, що збільшують ризик крихкості

держави, Індекс, як і соціально-наукова база та інструменти аналізу даних, на яких він побудований, робить політичну оцінку ризику та попередження конфлікту доступними для політиків та громадськості. Значущість рейтингу FSI полягає в його здатності наочно подати масив інформації у формі, яка є актуальною, а також легкозасвоюваною та інформативною.

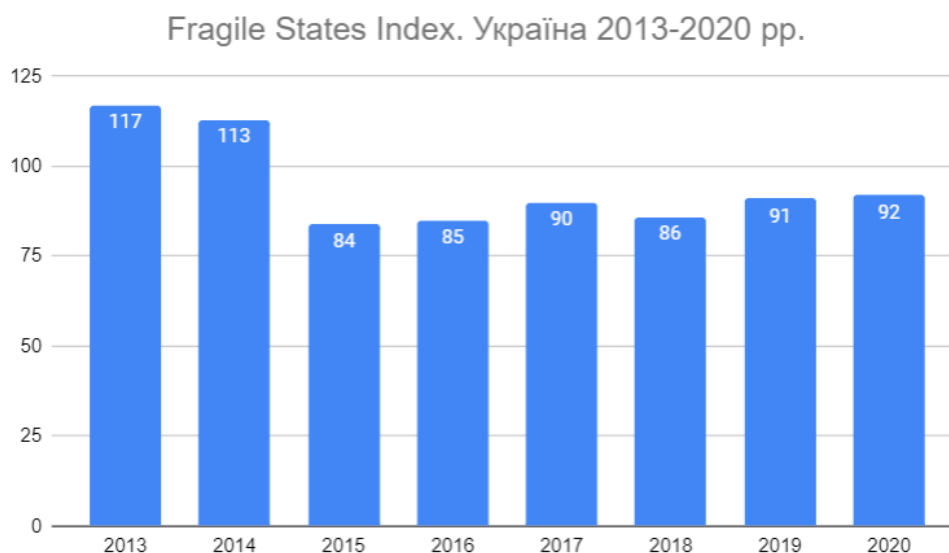

Рис. 3.14. Україна в рейтингу «Fragile States Index» 2013-2020 pp.¹

Щодня FFP збирає інформацію з усього світу, детально описуючи існуючий соціальний, економічний та політичний тиск, з яким стикається кожна з 178 країн, які аналізуються в рейтингу, у тому числі й Україна. Для вимірювання положення країни в будь-який момент часу використовується дванадцять показників конфліктного ризику: показники згуртованості (апарат безпеки, роздробленість еліти, групова невдоволеність); економічні показники (економічний спад, нерівномірний економічний розвиток, рівень еміграції та «відтік мізків»); політичні індикатори (легітимність влади, державні послуги, права людини та верховенство права); соціальні показники (демографічний тиск, біженці та ВПО, зовнішні втручання).

¹ Складено авторкою за інформацією рейтингу «Fragile States Index»

Динаміка міграційних процесів, що активізуються після 2014 року, свідчить про те, що особливий вплив на міграцію сьогодні мають такі **зовнішньо- та внутрішньополітичні чинники**, як російсько-українська війна, державна міграційна політика прикордонних країн, наприклад, Польщі та Угорщини; загострення системної кризи, явища ерозії влади тощо. Як правило, політичні, демографічні, соціально-економічні та інші чинники впливають на трудову міграцію в тісній взаємодії, комплексно. Однак політичні фактори можуть виявитися не менш, а то і більш значущими, ніж всі інші.

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

2.1. Внутрішні міграційні процеси і війна

Одним із поштовхів до міжрегіональної міграції є отримання стабільного та гідного заробітку, з огляду на те, що протягом останніх років в Україні спостерігається негативна тенденція - доходи більшості верств населення не є достатніми для елементарного задоволення першочергових потреб. Лише за офіційною статистикою Держстату, нерівномірність середньомісячної зарплати у регіонах набула такого розриву, що навіть по завершенню 2015 року жоден із регіонів України не досяг рівня середньомісячної заробітної плати м. Києва за 2012 рік. Дослідження розміру цього показника у розрізі регіонів України засвідчило найвищі розміри в: місті Києві, Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій та Київській областях, а найнижчі в: у Тернопільській, Чернівецькій та Житомирській областях.

Зокрема, внаслідок анексії Росією АР Крим та втрати Україною контролю над частиною території Донецької та Луганської областей з'явилися великі потоки людей, які були змушені залишити місця свого постійного проживання і переселитись до інших регіонів України (в засобах масової інформації їх визначають як "вимушені переселенці", в офіційних документах – як "внутрішньо переміщені особи" (далі – ВПО).

Так, починаючи з 2014 року численні внутрішні переселення в Україні, що спричинені анексією Криму та воєнними діями на Донбасі, носять вимушений характер. За інформацією Міжвідомчого координаційного штабу з питань соціального забезпечення ВПО, станом на 20 липня 2016 року з непідконтрольних Уряду територій до інших регіонів України переміщено понад 1029,6 тис. осіб, у т.ч. з Донецької і Луганської областей 1007,1 тис. осіб та АР Крим і міста Севастополь 22,5 тис. осіб.

Водночас за даними Міністерства соціальної політики України, яке здійснює реєстрацію ВПО, що є передумовою отримання соціальної підтримки, чисельність вимушених мігрантів більша і становила на липень 2016 року 1774,6 тис. осіб з Донбасу і Криму.

За інформацією Міжвідомчого координаційного штабу про розміщення ВПО, найбільше з них розміщено у Луганській (275,0 тис. осіб), Харківській (191 тис. осіб), Донецькій (120 тис. осіб), Дніпропетровській (81,0 тис. осіб), Запорізькій (69,0 тис. осіб), Київській (51,0 тис. осіб) областях та найменше розселено у Тернопільській (2,5 тис. осіб), Чернівецькій (3,0 тис. осіб), Рівненській (3 тис. осіб), Закарпатській (4,0 тис. осіб), Івано-Франківській (4,0 тис. осіб) та Волинській (5,0 тис. осіб) областях.

Таким чином, більшість ВПО перебувають у найближчих до місць попереднього проживання регіонах, що свідчить про намір повернутися до покинутих домівок. Водночас, за даними соціологів, близько третини ВПО орієнтуються на постійне проживання в інших регіонах України.

З точки зору правового статусу процес міграції із зони бойових дій є легальним, оскільки всі мігранти раніше офіційно проживали і продовжують проживати на території України, тобто їх базовий правовий статус не змінився. Але при цьому не всі мігранти отримали правовий статус ВПО (внутрішньо переміщених осіб), що надає певні пільги, які було пов'язано з низкою причин: частина мігрантів не оформила офіційно статус ВПО, оскільки вважають це принизливим для себе; частина не оформила, оскільки це пов'язано з бюрократичними процедурами і втратою часу; деякі втратили статус, оскільки не змогли з тих чи інших причин пройти процедури необхідного періодичного підтвердження статусу; деякі не змогли отримати статус, оскільки були не в змозі знайти постійне житло (необхідна умова для отримання статусу); частина мігрантів із зони бойових дій багаторазово змінювали статус, то отримуючи, то втрачаючи його.

Міграція із зони АТО та/або ООС має ознаки всіх трьох різновидів міграції. У більшості випадків вона починалася як стихійна. На початковому етапі частина мігрантів отримала допомогу від громадських організацій і волонтерських ініціатив, а пізніше і від міжнародних організацій, чия діяльність спрямована на допомогу мігрантам. Вдалі приклади міграції із зони проведення АТО та/або ООС, а також загострення бойових дій провокували ефект ланцюгової реакції. Саме такі хвилі стали найбільшим викликом для громадянського суспільства України, що призвело до самоорганізації низки волонтерських ініціатив (зокрема, була організована волонтерська група «Станція Харків», яку пізніше було реорганізовано в цілу низку громадських організацій і благодійних фондів) [46].

За кількістю мігрантів, що беруть участь у переселенні, розрізняють особисту, сімейну і групову міграцію. Якщо розглядати кожен конкретний випадок переїзду, а міграцію із зони проведення АТО та/або ООС як системну дію, то вона є груповою, але якщо взяти до уваги переважно стихійний характер міграції в момент її ініціації та організації переїзду, то міграція із зони АТО та/або ООС була переважно сімейною (причому переїжджали переважно жінки з дітьми). Такий демографічний профіль відзначають багато дослідників, наприклад, в [23] зроблено висновок, що «... процес переселення має в основному характер індивідуальних траєкторій переміщення, ніж організований груповий. Відповідно, основну роль у процесі переселення відіграють соціальні та інституційні контакти переміщених осіб ...».

За критерієм повторюваності виділяють епізодичну, одиночну і повторювану міграцію. У випадку з міграцією із зони проведення бойових дій ми маємо справу з повторюваною міграцією, оскільки досі велика кількість жителів Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської областей продовжують переїжджати з небезпечної зони. Крім того, деяка частина мігрантів повертається додому, деяка частина мігрує повторно.

Міграція із зони проведення АТО та/або ООС є як внутрішньою, так і зовнішньою. Предметом нашого аналізу є внутрішня міграція із зони АТО та/або ООС, хоча в межах ланцюгового типу переміщення вона може стати зовнішньою, оскільки частина мігрантів, яка не змогла закріпитися на новому місці проживання в Україні, продовжує мігрувати за межі країни. У даному випадку має місце інтенсифікація мобільності мігрантів після початку міграції. Крім того, на сьогоднішній день фіксується тенденція припливу мігрантів з більш віддалених від зони конфлікту регіонів у населені пункти, які знаходяться поблизу «лінії розмежування» української території і зони АТО та/або ООС, - безпосередньо в Донецьку і Луганську області, що пов'язано з переорієнтацією потоків фінансування проектів допомоги ВПО від міжнародних організацій.

Щодо міграції із зони проведення АТО та/або ООС то частина мігрантів не збираються повертатися в місця, де проживали до початку військового конфлікту; частина мігрантів повернулися менше, ніж за три місяці, - в основному це ті, хто не зміг знайти безкоштовне або пільгове житло та за відсутністю засобів до існування; частина мігрантів затрималися на більш тривалій термін, але повернулася або планує повернутися (найчастіше це ті, хто не зміг влаштуватися на роботу або ті, чий родичі, які потребують догляду, так і не змогли виїхати із зони конфлікту). Частина мігрантів періодично повертається у зону конфлікту, а потім їде знову (наприклад, один з членів сім'ї їздить у зону конфлікту на роботу, але при цьому сім'я проживає у безпечному місці; раз на тиждень член сім'ї, що працює, повертається на нове місце проживання). Крім того, спостерігається так звана пенсійна міграція, коли пенсіонери, які проживають на непідконтрольних територіях України, виїжджають на підконтрольну територію для отримання пенсії.

Транзитна міграція була особливо часто представлена на початку міграційної хвилі із зони АТО та/або ООС. Люди залишалися у великих містах поблизу зони АТО та/або ООС, у Харкові, Запоріжжі, Дніпрі, щоб

визначитися, що робити далі, а потім їхали вглиб країни або переїжджали в маленькі міста чи села, оскільки транзитні міста не мали достатньо ресурсів для довготривалого прийому всіх мігрантів. Деякі мігранти у період з 2014 по 2019 роки змінили до 12 місць проживання, покроково змінюючи 24 місце проживання у пошуках роботи та житла, 44 % респондентів змінювали місцевість проживання 2 і більше разів. І лише 29 % респондентів жодного разу не змінювали місцевість перебування після від'їзду із зони проведення АТО та/або ООС.

На сьогоднішній день в Україні проведено декілька досліджень з метою визначення типів поведінки, причин і цілей переселення мігрантів із зони проведення бойових дій, в яких порушуються питання тривалості міграції. Так, у межах дослідження Світового банку «Україна. Дослідження соціально-економічного впливу переміщення громадян та повернення учасників АТО» виявлено, що «... про наміри повернутися додому заявили 42% опитаних ВПО; 34% не хочуть повертатися. Ще 26% вважають, що їм доведеться повернутися проти своєї волі через відсутність роботи, високої орендної плати за житло або з інших причин ...»; «... половина переселенців ніколи не відвідувала місця попереднього проживання після переїзду; ще 25% відвідують близьких, що залишилися на підконтрольних територіях до 4 разів в рік ...»; «... про те, що переселення розглядається як постійна ситуація, переважно говорить молодь; що стосується повернення додому або відвідування колишнього місця проживання, то виникають обмеження, зумовлені ситуацією з безпекою ...» [2]. Про маятниковий тип міграції із зони АТО та/або ООС йдеться в дослідженні, проведеному Київським міжнародним інститутом соціології в 2015 році, результати якого були представлені під час круглого столу «Залучення громад і вимушених переселенців до відновлення України» [14]. Інтенсивність маятничкової міграції коливається залежно від військових дій, сезону та інших факторів.

Мігранти із зони проведення АТО та/або ООС відносяться до вимушених мігрантів з тимчасовим статусом. Хоча можливо, що цей статус стане постійним, якщо це стане умовою матеріальної компенсації групі потерпілих (як, наприклад, це було з «афганцями» або «чорнобильцями»). Це може статися, якщо будуть доведені довгострокові негативні наслідки міграції.

Щодо причин і цілей міграції виділяють такі групи: міграція членів сімей, релігійна, етнічна, екологічна, репатріаційна, освітня, туристична, а також політична (яка, у свою чергу, поділяється на міграцію політичних і військових біженців), та економічна (яка, у свою чергу, поділяється на міграцію економічних біженців, які виїжджають унаслідок загального низького економічного рівня життя в конкретній місцевості, і трудову міграцію, головною причиною якої є прагнення знайти недоступну на попередньому місці проживання роботу або створити бізнес). У випадку з міграцією із зони проведення АТО та/або ООС ми маємо всі ознаки політичної, військової та економічної міграції (причому ці види актуальні для одних і тих самих мігрантів), основними причинами якої є страх за життя і добробут (свій і своїх близьких) внаслідок ведення бойових дій та економічної кризи, викликаной конфліктом; відсутність роботи як на окупованих територіях, так і на підконтрольних Україні територіях у зоні конфлікту. Так, у дослідженні Світового банку «Україна. Дослідження соціально-економічного впливу переміщення громадян та повернення учасників АТО» зроблено висновок, що «... головними мотивами для переселення стали, насамперед, проблеми безпеки і переслідувань, політичні уподобання, наявність рідних або друзів у регіонах, куди люди переселялися, і можливість працевлаштування за кордоном.» [2]. Крім того, поняття «мігрант» співвідноситься з поняттями «біженець» і «переселенець», однак ці поняття не можуть чітко відповідати суті міграції із зони проведення АТО та/або ООС. Поняття «біженці», як правило, вживається щодо осіб, які мігрували за межі своєї країни, в якій вони

піддавалися переслідуванням або в якій умови життя були нестерпними. Це підтверджується у визначенні, закріпленому в Законі України [49], згідно з яким біженець не є громадянином України (тоді як внутрішні мігранти мають громадянство). Поняття «переселенець» походить від поняття «переселення», тобто переїзд на нове постійне місце проживання. І хоча деякі дослідники не проводять чіткої відмінності між даними поняттями [39], нам ближче позиція, у межах якої вважається, що ці поняття слід розмежовувати [53].

Коли 2004 року в Україні відбувалася Помаранчева революція, Польща в цей час ввійшла до Європейського Союзу. Саме у цей період активізувалася діяльність Вишеградської групи в напрямку України. Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина взяли на себе ініціативу у сприянні наближення європейських цінностей для східних країн. Польща виступила гарантом розвитку України на рівні європейських демократичних цінностей. На відміну від Росії, що здійснювала вплив на Україну шляхом загроз та відкритих втручань, Польща віддала перевагу м'якому впливу. Варшава розраховували видати понад мільйон карт для українців, умовою чого було знання польської мови та підтвердження польських коренів. Після того, як Польща стала членом ЄС, понад 2 млн поляків виїхали за кордон і країна опинилася перед проблемою браку робочої сили. Але й інші країни використовували таку політику тиску на українців. Карта угорця, надання російського громадянства в Криму, видача паспортів у прикордонних регіонах на Буковині та Бессарабії – усе це стало причиною м'якого втручання у внутрішню політику країни, що виробляло лояльність на периферії до сусідніх країн та сприяло масовій трудовій міграції українців [79, с. 107].

Вимушена внутрішня міграція в Україні має «гібридним» характером, одночасно будучи груповий і сімейної, частково постійної (частина мігрантів не хочуть повертатися в місця, де проживали до початку військового конфлікту), почасти тимчасової (частина мігрантів

повернулися через менш ніж три місяці), почасти маятникової (частина мігрантів періодично повертаються в зону конфлікту на роботу, а потім знову їдуть на нове місце проживання); міграція із зони конфлікту на сході України є політичною, військовою і економічною, основними причинами якої є бойові дії, економічна криза і відсутність роботи в зоні бойових дій.

2.2. Трудова міграція українців та її наслідки.

Україна відчуває на собі наслідки міжнародної міграції (табл. 2.1) [6].

Головною групою трудових мігрантів є чоловіки (917,5 тис. осіб), їхня частка у загальній кількості населення віком 15-70 років становить 6,7 %. Проте найбільше мігрують на короткий строк жінки 49,3 тис. осіб. Міграція є сьогодні чи не найсерйознішою державною проблемою. В Україні поки що не задіяно повною мірою такі важелі регулювання, як створення привабливого ринку праці та умов для гідної зайнятості. Міграційні процеси в Україні наразі не мають майже ніякої регуляції. Урядом не створюється передумов для виїзду мігрантів на короткострокову або дострокову міграцію, немає жодної допомоги в адаптації мігрантів закордоном та розвитку їх після приїзду в Україну.

Таблиця 2.1.

Трудова міграція з України за категоріями та місцем проживання осіб до виїзду за кордон, 2018 р. [79].

	Усього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, усього, тис. осіб	1303,3	385,8	917,5	663,5	639,8
<i>у тому числі за категоріями, %</i>					
трудові мігранти, які повернулися до України	43,2	37,7	45,5	47,5	38,7
короткострокові трудові мігранти	48,5	49,3	48,1	43,3	53,9
працівники-емігранти	8,3	13,0	6,4	9,2	7,4
Частка трудових мігрантів у загальній	4,5	2,5	6,7	3,4	6,9

кількості населення віком 15-70 років, у %					
---	--	--	--	--	--

Головною групою трудових мігрантів є чоловіки (917,5 тис. осіб), їх частка у загальній кількості населення віком 15-70 років становить 6,7%. Проте найбільше мігрують на короткий строк жінки 49,3 тис. осіб. Міграція є сьогодні чи не найсерйознішою державною проблемою. В Україні поки що не задіяно повною мірою такі важелі регулювання, як створення привабливого ринку праці та умов для гідної зайнятості. Міграційні процеси в Україні наразі не мають майже ніякої регуляції. Урядом не створюється передумов для виїзду мігрантів на короткострокову або дострокову міграцію, немає жодної допомоги в адаптації мігрантів закордоном та розвитку їх після приїзду в Україну. Більшість короткострокових мігрантів вибирають для роботи Російську Федерацію, довгострокові мігранти ж вибирають загалом Польщу, Російську Федерацію, Чехію та Італію, на долю яких припадає 75% працівників, відповідно до даних, наданих [6]. Завдяки дослідженню респондентів Міжнародної організації з міграції (МОМ) було оцінено кількість трудових мігрантів, трудових мігрантів, що повернулися, та потенційних трудових мігрантів за 2018 рік, що можна побачити на рис. 2.1 [6].

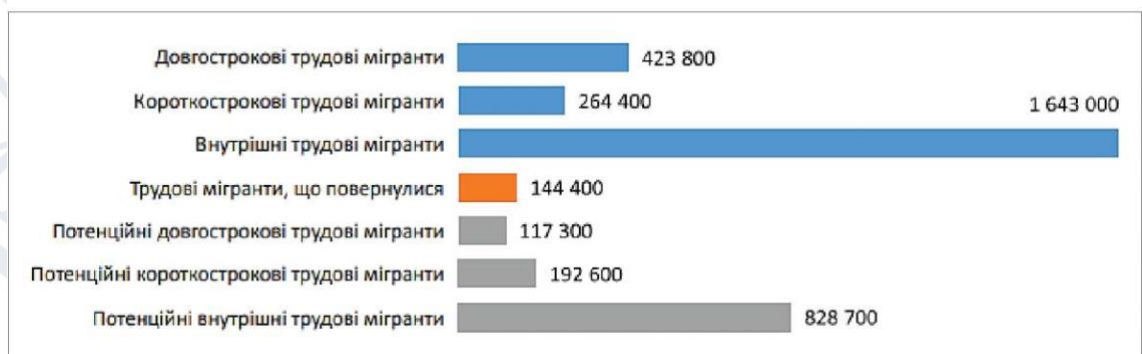

Рис 2.1. Оцінка кількості поточних трудових мігрантів, трудових мігрантів, що повернулися, потенційних трудових мігрантів різних категорій (2018 р.) [79].

Головною проблемою міграційного процесу України є те, що наша держава втрачає молодь, яка має можливість і ставить за пріоритет під час навчання або після закінчення здобуття вищої освіти виїзд за кордон на постійне місце проживання та роботу, бажаючи працювати за кордоном за заробітну плату у декілька разів вищу, ніж в Україні.

Проблема зовнішньої міграції є актуальною та вкрай гострою для сучасної України. Не дивлячись на те, що міграція більшою мірою негативне явище в економіці країни, все ж можна знайти і позитивні аспекти в цій проблемі. З одного боку, позитивним є те, що зовнішня трудова міграція є одним із способів працевлаштування безробітного населення та дає змогу зменшити соціальну напругу. Зовнішня трудова міграція сприяє надходженню в бюджет України значної суми коштів зароблених за кордоном, обсяг яких може свідчити про формування специфічного виду інвестування економіки країни (близько 12 млрд дол. США станом на 2018 р.). Проте, масштаби негативних наслідків зовнішньої трудової міграції значно суттєвіші. Насамперед існує загроза втрати якісної робочої сили, зокрема людського, наукового й інтелектуального потенціалу за умови, якщо тимчасова трудова міграція призводить до еміграції та зміни постійного місця проживання.

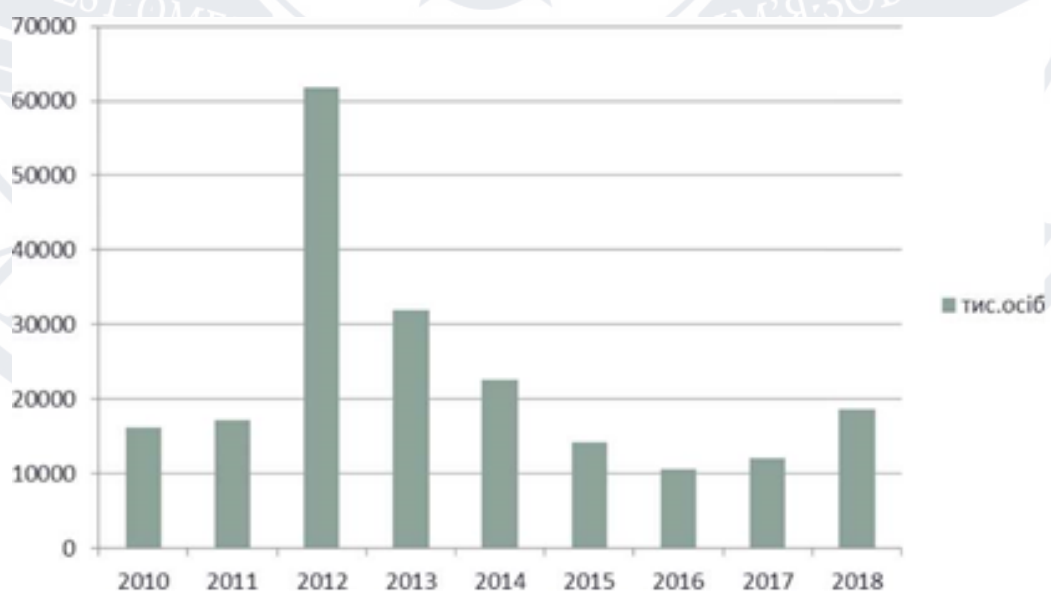

Рис. 2.2. Міграційний приріст (скорочення) населення 2010-2018рр.

[38].

За підсумками 2018 року Україна має додатній міграційний баланс. За минулий рік країну відвідало 629276 тис. громадян [1], у той час як кількість емігрантів досягла 610687 тис. чоловік. Ці цифри можна порівняти з показниками 2017 року, коли було зафіксовано 442287 тис. іммігрантів та 439290 тис. осіб, що виїхали з країни. Поруч з тим, що збільшується кількість іноземців, які відвідують нашу країну все ж рівень емігрантів також продовжує рости.

Аналізуючи дану діаграму, можна зробити висновок, що протягом останніх десяти років, не дивлячись на суттєву еміграцію з України, все ж спостерігається незначний міграційний приріст населення.

З 2015-го до 2019 року кількість мігрантів з України зросла приблизно на 200 тисяч осіб, що дорівнює динаміці Німеччини за той самий період та суттєво менше від показників РФ, Польщі, Великої Британії.

За даними департаменту народонаселення ООН, кількість міжнародних мігрантів українського походження поза межами України на 1 липня 2019 року становить 5,9 млн. осіб. Для порівняння, у 1990 році цей показник оцінювався в 5,5 млн., протягом 1995-2005 рр. залишався на рівні 5,6 млн., у 2010-му - 5,4 млн., а у 2015 році за кордоном постійно мешкали 5,7 млн. українців.

Якщо у 1990 році Україна була на 4-му місці у світі за кількістю емігрантів (після Росії, Афганістану та Індії), то у 2019-му вона опинилася вже на 8-му місці. Це сталося внаслідок стрімкого зростання кількості мігрантів у світі. Нас випереджають Індія (17,5 млн.), Мексика (11,8 млн.), Китай (10,7 млн.), Росія (10,5 млн.), Сирія (8,2 млн.), Бангладеш (7,8 млн.), Пакистан (6,3 млн.).

З 2015 до 2019 року кількість міжнародних мігрантів з України зросла орієнтовно на 200 тисяч. До порівняння, мігрантів-німців побільшало так само орієнтовно на 200 тисяч, переселенців з Росії - на 300 тис. осіб. Так само - на 300 тис. осіб - зріс потік мігрантів з Великої

Британії, а з Польщі - навіть на 400 тис. (4 млн. у 2015-му проти 4,4 млн, у 2019-му).

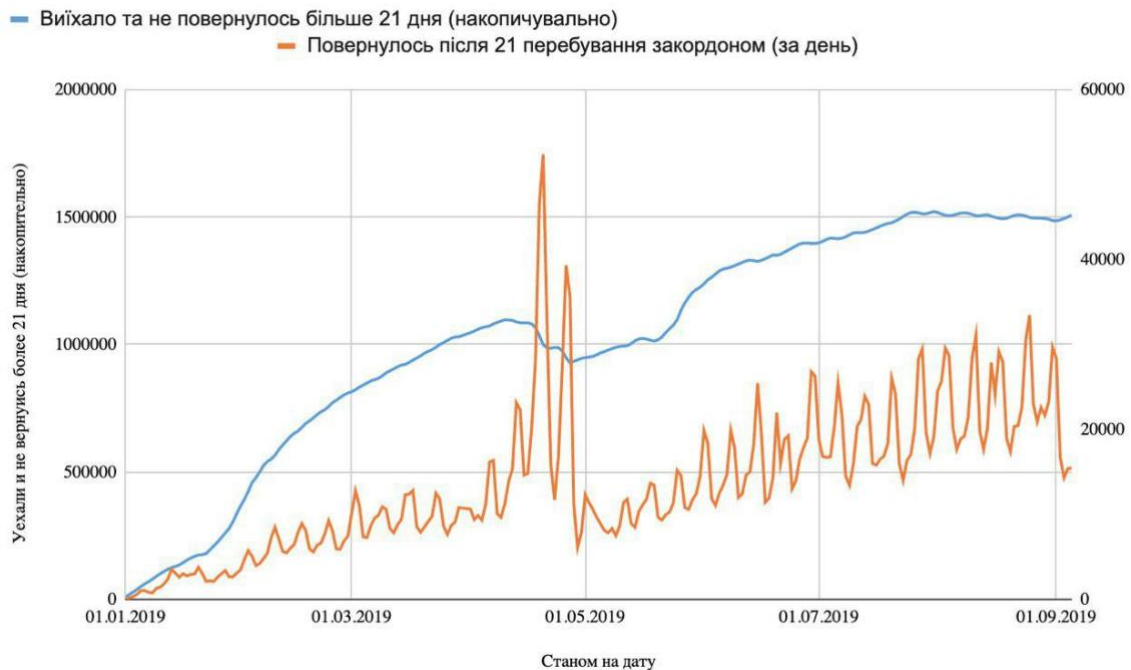

Рис. 2.3. Динаміка міграційних процесів на Україні протягом 2019 року [74].

В Україні протягом багатьох років, на різних історичних етапах, змінювалися вектори міграційних потоків та мотиви, що їх формують. Спонукальні мотиви міграції були досить різними. Якщо на початку незалежності міграція носила більше етнічний та релігійний характер, а основні міграційні потоки були спрямовані до Ізраїлю, Німеччини, Канади, то в період з середини 1990-х і у 2000-х рр. основною причиною міграції були економічні фактори, передусім низький рівень життя. У цей період починає зростати чисельність українців, які проживають на території ЄС. Зростання міграції відбувалося у 2008-2009 роках на тлі фінансової кризи. Пізніше на перший план серед міграційних мотивів виходили соціально-економічні фактори: бажання кращої реалізації, більшої заробітної платні тощо. Укладання угод про малий прикордонний рух (з Угорщиною - 2007 р., з Польщею та Словаччиною - 2008 р., Румунією - 2014 р.) значно посилює мобільність українців у напрямку ЄС. Саме впровадження

малого прикордонного руху дало можливість громадянам, які мешкають у прикордонній зоні без віз подорожувати до сусідніх держав на відстань від 30 км (Польща) до 50 км (інші сусідні держави). Наприклад, згідно з даними опитувань, мешканцями 30-кілометрової прикордонної зони здійснюється до 65 % перетинів кордону з Польщею [25].

Україну покидають не лише вихідці із Західної України, економічна ситуація в якій є складною, а й жителі східних областей, що дає підставу стверджувати: причина виїзду за кордон є не лише недостатність робочих місць, а й значна різниця в оплаті на батьківщині й за її межами.

Українські мігранти в основному обирають такі країни: Польща та Російська Федерація через те, що там вільний ринок праці, на якому кожен охочий може знайти роботу, відносна свобода пересування, велика кількість зв'язків, друзів, що вже там перебувають (рис. 2.4).

Серед тих, хто має досвід роботи за кордоном, 41% працювали за довгостроковим контрактом, 17% їздили на сезонні підробітки, а 14% брали участь в програмах по працевлаштуванню студентів за кордоном на час канікул.

Ще 14% респондентів працювали за кордоном на момент опитування.

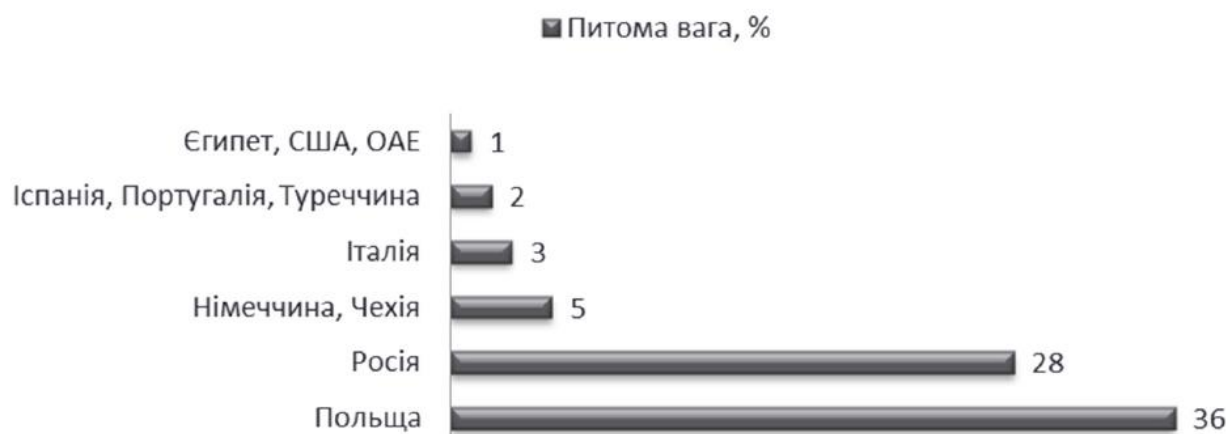

Рис. 2.4. Країни, яким українські громадяни віддають перевагу при працевлаштуванні [25].

Дослідження й опитування серед мігрантів свідчать про те, що відбувається зростання частки жінок у загальному міграційному потоці, спостерігається різне географічне спрямування саме жіночої міграції (Італія, Португалія, Польща) на відміну від чоловічої (Росія, Білорусь, Польща, Чехія), жінки-мігранти мають вищий, порівняно з чоловіками, середній вік (37,9 року проти 36,2 років), а також вони є більш освіченими (більша частина має вищу освіту) [21].

За визнанням видання Deutsche Welle, саме українські працівники зробили економіку Польщі найбільш динамічною в Європі, а Центральний банк Польщі в червні 2018 р. підвищив прогноз щодо зростання ВВП країни з 4 до 4.7 % за зниження інфляції до 2.3 % річних. На початок 2018 р. приблизно 20 % польських підприємств мали у своєму штаті співробітників-українців. Майже 50 % українських трудових мігрантів у Польщі працювали

на великих підприємствах, 29 % - на середніх і лише 18 % - на дрібних. Водночас лише 4.7 % заробітчан працювали на мінімальну зарплату в 1.55 тис. злотих (приблизно 11.6 тис. грн), а 45 % заробляли понад 3 тис. злотих (22.6 тис. грн). У багатьох випадках навіть польським роботодавцям вигідніше найняти українців через їхню готовність працювати понаднормово [54].

Відмінності спостерігаються і в розподілі праці між чоловіками та жінками: 45 % чоловіків працюють на будівництві (3 % жінок), 17 % - на промисловому виробництві (усього 9% жінок) і 9% - у транспортній галузі (1 % жінок). З іншого боку, 33 % жінок надають послуги на дому (1% чоловіків) і 21 % - в індустрії гостинності (5 % чоловіків). Молодші жінки більше працюють в індустрії гостинності (47 %), а старші - працюють у домогосподарствах (53 %) [21]. Серед міграційних потоків за регіонами проживання емігрантів також відбуваються певні зміни. Традиційно більш залучений до зовнішньої трудової міграції західний регіон країни (Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Івано- Франківська області) - 57,4

% від загальної чисельності трудових мігрантів. На заробітках за кордоном перебуває 12,9 % працездатного населення західних областей, що пояснюється географічним межуванням із кількома європейськими країнами та високим ступенем насичення ринку праці в регіоні. Натомість найменш залучені до міграційних процесів жителі північного регіону, частка яких серед трудових мігрантів - 5,7 %, або 1,7 % працездатного населення цих областей [42].

Процес об'єднання сімей, коли діти вже завершують навчання в Україні, приєднуються до своїх батьків, які вже тривалий час перебувають за кордоном, призводить до помолодшання української еміграції. Проте основною причиною зростання молодіжної міграції є стрімке збільшення чисельності громадян, які виїжджають за кордон задля навчання. Якщо десять років тому в ЄС навчалися трохи більше 10 тис. учнів та студентів-українців, то в 2015 р. їхня чисельність сягнула майже 43 тис. Лише протягом 2016 р. громадянам України було вперше оформлено 25,3 тис. дозволів на перебування в ЄС з освітньою метою, з них 16,8 тис. - у Польщі [17].

Згідно з соціологічними опитуваннями, серед причин, що впливають на міграційні наміри молоді домінують такі: відсутність перспектив реалізації, низька оплата праці, невпевненість у майбутньому (політична нестабільність, соціальна незахищеність тощо).

У зовнішній міграції ми бачимо позитивні моменти, які сприятимуть розвитку держави, а саме:

- Середня зарплата трудових мігрантів (яка наведена на рис. 2.2 [6]) значно відрізняється у кращий бік від середніх зарплат українських працівників, що повинно збільшити надходження іноземних інвестицій в Україну;

- українські робітники зазвичай відзначаються як працьовиті та надійні, на відміну від мігрантів з інших країн, особливо в країнах, де

гостро стоїть питання міграцій з ісламського світу, що пришвидшить повне входу України до Євросоюзу;

- за кордоном багато інновацій, які слід впроваджувати в Україні, і саме мігранти можуть стати першовідкривачами в Україні, створюючи власний бізнес та надаючи більше робочих місць саме тут, що теж позитивно відобразиться на міграційних процесах у бік їх зменшення тощо.

Рис. 2.5. Середній особистий дохід довгострокових трудових мігрантів чоловічої та жіночої статі за рівнем зайнятості [25].

У кожній країні у певний період часу складається унікальна комбінація факторів розвитку міжнародної трудової міграції. Прояв їх впливу відбувається у межах наявних у країні суспільних інститутів, зовнішньої мобільності, яка під впливом глобальних факторів стає усе більш ліберальною та сприятливою. При цьому за загальної універсальності цих факторів стосовно кожної категорії мігрантів слід виділяти і специфічні причини. Так, науковці зазначають, що висококваліфіковані фахівці частіше виїжджають не стільки через низький рівень оплати праці, скільки через неможливість реалізувати свій творчий і науковий потенціал [74].

Тривожним фактом є те, що кількість трудових мігрантів, які вирішили не повертатися на батьківщину, майже вдвічі вища серед трудових мігрантів у віковій групі 18-29 років (30%) порівняно з віковою

групою 45-65 років (16%). Ця тенденція узгоджується з фактичною більшою кількістю трудових мігрантів у віці 45 і більше (майже кожен другий трудовий мігрант, який остаточно повернувся в Україну, проти кожного десятого трудового мігранта, який остаточно повернувся в Україну, у віковій групі 18-29 років), які повернулися в Україну на постійне місце проживання [78]. Отже, необхідно спрямувати роботу саме на молодь для забезпечення їхньої впевненості у майбутньому України та донести їм те, що в нашій країні є багато можливостей для розвитку себе як гарного працівника та молодого бізнесмена. Для останнього треба перейняти досвід Євросоюзу в наданні безвідсоткових кредитів на відкриття власного бізнесу.

Масштаби зовнішньої трудової міграції свідчать про недосконалість сформованих в українському суспільстві соціальних ліфтів і недостатні умови для самореалізації працівників. Доказом цього є зростання кількості молодих людей, які виїжджають у пошуках роботи за кордон, а також трансформація тимчасової трудової міграції на постійну.

Зовнішня трудова міграція - це особлива форма міжнародної міграції, яка, як і інші форми міграції, формується під впливом різних факторів. З точки зору автора, за ступенем домінування економічні чинники займають перше місце; при цьому слід враховувати ці чинники як в країні-донорі, так і в країні-реципієнті. Такий економічний показник, як величина заробітної плати, яка, в свою чергу, являє собою форму вияву економічного закону вартості робочої сили і визначає в кінцевому рахунку рівень життя, є одним з основних чинників при виборі трудовим мігрантом місця вселення. Інші економічні чинники - розміщення виробництва по території, співвідношення екстенсивного та інтенсивного типів економічного зростання, відмінності в рівнях економічного розвитку країн, інвестиції, характер праці та ін. Також є дуже важливими при виборі мігрантом країни-реципієнта.

Другими за значимістю впливу на зовнішню трудову міграцію, на думку автора, виступають демографічні фактори: країни з низькою народжуваністю, високим рівнем смертності, високою часткою непрацездатного населення починають активно залучати іноземну робочу силу, використовуючи при цьому різні інструменти регулювання імміграційних потоків: надання права в'їзду членів сім'ї, можливість надання права на отримання громадянства, навчання нової професії та ін.

У свою чергу, густонаселені країни намагаються «виштовхнути» певну частину працездатного населення, тобто створити сприятливий еміграційний клімат шляхом надання певних пільг для трудящих-емігрантів. Це може бути більш високий відсоток по депозитах в порівнянні з трудовими внесками, звільнення депозитів від податків, пільгові поштові та телеграфні тарифи на інвалютні перекази, митні пільги для повертаються трудящих-емігрантів, заохочення виїзду таких фахівців, робота яких за кордоном потребують експорту вітчизняної продукції та ін. Одночасно ці країни проводять обмежувальну імміграційну політику шляхом введення жорстких вимог до віку і освіти мігранта, фінансових обмежувачів (наприклад, плата за працевлаштування), заборон в явній формі на в'їзд мігрантів окремих професій і ін.

Далі, на нашу думку, йдуть політичні чинники - політична стабільність, «прозорість» зовнішніх кордонів, державна політика щодо іммігрантів. Події останніх років, особливо на пострадянському просторі, доводять вплив факторів даної групи на напрям потоків робочої сили.

У масштабі міжнародної економіки міграційні процеси є позитивним явищем. Проте для країни-донора, якою слугує наша держава, міграція має цілу низку загроз і ризиків (відтік із країни трудових ресурсів, погіршення статеві-вікової структури населення, зниження інноваційно-інтелектуального потенціалу країни та ін.), на які поки що держава не зважає, можливо, через те, що не відчуває дефіциту цього ресурсу. Безумовно, процеси міграції зупинити неможливо, проте можна їх

скорегувати. Лише глибокі реформи у всіх сферах (економіка, освіта, медицина, судова система тощо) та покращення рівня життя населення буде сприяти скороченню процесів міграції в Україні.

Оскільки, з точки зору індивіда, еміграція в економічному сенсі має багато переваг і на фоні погіршення економічної ситуації та наростання соціальної напруги в Україні кількість охочих виїхати в пошуках кращої долі постійно збільшується, існує загроза ще більшої активізації процесів еміграції. Тому для мінімізації негативних наслідків міграції необхідними є побудова конкурентоспроможної економіки через здійснення справжніх економічних реформ та євроінтеграційний курс країни водночас із формуванням відповідної міграційної політики, в основі якої лежить орієнтація на збереження та покращання характеристик трудового потенціалу на національному ринку праці, що може покращити міграційні тенденції, знизити рівень еміграції, сприяти поверненню висококваліфікованих кадрів та молоді.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок про те, що позитивними результатами зовнішньої трудової міграції є:

- міграція просуває Україну на світовий ринок праці;
- зниження рівня безробіття на національному ринку праці;
- постачання іноземної валюти в Україну;
- надання можливостей працездатному населенню реалізувати свої навички за кордоном, підвищити свою кваліфікацію, покращити матеріальне становище;
- забезпечення спеціалістами рідкісних професій та кваліфікацій за рахунок іноземної робочої сили з України;
- стимулювання продуктивності праці українських працівників шляхом створення конкуренції з іноземними спеціалістами.

Однак, міжнародна трудова міграція є важливим фактором у розвитку технологій та в обміні досвідом роботи. Це реструктуризація

професійної та кваліфікаційної структури зайнятості, яка призводить до швидкої та ефективної адаптації до умов світового ринку.

Недоліками наслідків трудової міграції є:

- втрата найбільш конкурентоспроможної частини робочої сили (особливо вчених і спеціалістів);
- посилення тиску на національний ринок праці через конкуренцію між іноземними та місцевими працівниками;
- втрата іноземної валюти, вивезеної іммігрантами як власні заощадження;
- дискримінація та експлуатація громадян України місцевими роботодавцями;
- поява політичних та економічних претензій до України з боку країн-одержувачів у зв'язку зі зростанням нелегальної трудової міграції українців;
- підвищення рівня злочинності та соціальної напруженості в суспільстві через міжнаціональний характер конфліктів [49].

Процеси, пов'язані із зовнішньою трудовою міграцією, регулюються державною міграційною політикою України. Саме тому важливим завданням уряду є передусім реалізація політики повернення громадян України – трудових мігрантів на батьківщину.

Підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що глобалізаційні процеси стають новим і досить істотним чинником сучасної міграції населення, що фактично виконує функцію акселератора в її розвитку. У свою чергу, міграція все більшою мірою виконує роль чинника глобалізації в розвитку окремих країн і регіонів.

Трудова міграція повинна бути двигуном прогресу й обміну трудовим досвідом між Україною та іншими європейськими країнами для створення максимально зручних умов праці наших робітників в Україні. Для повернення більшості працівників до роботи в рідній країні вважаємо необхідним створення більшої кількості робочих місць шляхом

відновлення багатьох заводів та підтримки й сприяння розвитку власного малого та середнього бізнесу українцями. Також необхідним є підвищення середнього рівня заробітної плати до європейського, орієнтуючись на такі країни, як Німеччина, Австрія, Італія та інші високорозвинені європейські країни. Також необхідно надавати повну й вичерпну інформацію з можливостей для наших мігрантів закордоном і створювати можливості для швидкої адаптації після повернення та допомагати у працевлаштуванні і цільовому використанні коштів шляхом інвестування їх у малий та середній бізнес.

Оскільки міграція населення є складним процесом, вона вимагає уваги різноманітних структур. Акценти робляться на розвиток багатостороннього співробітництва у цій сфері, адже все більше і більше країн втягуються в міграційну взаємозалежність. Якщо не проводити міграційну політику у взаємодії з громадськими та національними організаціями, засобами масової інформації та органами місцевого самоврядування, то завдання, які покладаються на міграцію, не зможуть реалізуватися успішно. Тому зараз для кожної країни важливо накопичувати знання про ефективну реалізацію такого ресурсу як міграція.

Для отримання фундаментальних знань в області міжнародної міграції та розробки вірних рекомендацій для міграційної політики необхідно проводити додаткові дослідження в наступних напрямках:

1) підвищення якості даних. Відсутність даних важливих характеристиках міграції, джерела збору статистичних даних у міністерствах і відомствах є різні, відсутня координація між міністерствами, майже відсутні дослідження з питань трудової міграції;

2) вивчення досвіду країн, які мають багаторічний досвід залучення трудових мігрантів (традиційно привабливі для іммігрантів);

3) вплив на ринок праці. Необхідно провести аналіз міграції кваліфікованої і некваліфікованої робочої сили, а також наслідків постійної і тимчасової міграції;

4) “витік умів”. Перед Україною (через низькі і середні доходи) гостро стоїть проблема еміграції висококваліфікованих працівників. Необхідно провести дослідження: за яких умов грошові перекази мігрантів і передача накопичених ними знань приносять нашій державі вигоду, а за яких ми втрачаємо людський капітал;

5) грошові перекази. В даний час зростає важливість питання щодо грошових переказів як джерела капіталу для країни, тому дослідження факторів, що визначають грошові потоки, і ефективних способів їх використання мають бути в пріоритеті;

6) доступ до систем соціального забезпечення та трансфертність соціальних виплат та прав на них;

7) соціальна і політична інтеграція, прийняття до громадянства та економічне становище мігрантів;

8) зв'язки з діаспорою;

9) вплив на економічний розвиток і зниження бідності в Україні.

Перебіг міграцій у довгостроковій перспективі залежить від розвитку ситуації в Україні. Якщо параметри соціально-економічного розвитку в Україні у довгостроковій перспективі не покращаться (залишаться на рівні 2014–2016 років), перехід тимчасової зовнішньої трудової міграції у безповоротну форму посилиться.

Таким чином, на сучасних умовах існує велика загроза ще більшої активізації еміграційних процесів, що потребує оцінки можливих наслідків істотного вибуття робочої сили за межі країни і, відповідно, розробки ряду превентивних заходів у регулюванні міграційними процесами. Зрозуміло, що ця проблема носить комплексний, системний характер, тому її вирішення має базуватися на вдосконаленні соціально-економічної політики держави.

Отже, в ХХІ ст., коли праця перетворюється на найбільш дефіцитний фактор виробництва, єдиним джерелом поповнення працездатного населення за умови демографічної кризи є міграція, конкуренція між

розвинутими державами за людські ресурси загострюється, трудова міграція громадян України за кордон набула великих масштабів і є на сьогодні найбільш масовим видом переміщень населення [6; 7], і тому перехід до активної політики в сфері міграції в Україні має відбутися невідкладно.

Важливу роль мігранти відіграють і для зміцнення соціально-економічної структури України. Мирний політичний курс цих держав, забезпечення безпеки своїх громадян, верховенство права і наявність робочих місць – подібна обстановка в країні створить ситуацію, за якої люди мігрують за своїм особистим вибором. За рахунок міграційних коридорів уряди можуть налагоджувати зв'язки зі своїми громадянами та національними громадами за кордоном. Заохочення репатріації кваліфікованих емігрантів може сприяти ліквідації в їх країнах дефіциту кваліфікованих кадрів. Отже, через механізм міжнародної міграції відбувається перерозподіл ресурсів розвитку, без якого жодна країна не може обійтися.

Із вищенаведеної інформації виходить, що міграція має вплив майже на всі сфери діяльності суспільства, але найбільше – на демографічну і соціальну ситуацію, економічну сферу, ринки праці та фінансів.

Як правило, політичні, демографічні, соціально-економічні та інші чинники впливають на трудову міграцію в тісній взаємодії, комплексно. Однак політичні фактори можуть виявитися не менш, а то і більш значущими, ніж всі інші.

Таким чином, автор приходить до висновку, що міграція населення - це безперервний, складний, багатогранний процес, який відбувається під впливом сукупності багатьох факторів. Однак в основі її, і це визнається всіма вченими, лежить прагнення мігрантів поліпшити економічні умови життя.

Економічні чинники є домінуючими і для такої особливої форми міграції населення, як зовнішня трудова міграція. Крім цього, зовнішня

трудова міграція в останні десятиліття формується під впливом і впливом демографічних чинників (враховується демографічне-ський потенціал як країни-донора, так і країни-реципієнта). У світлі світових подій кінця XX - початку XXI ст. особливу значимість для переміщення трудящих-мігрантів придбали політичні чинники.

За сучасних умов ЄС потребує стратегії, спрямованої на реагування на міграцію та біженців, але не може створити її. Це визнано в документах ЄС, але відповідні директиви не змогли здійснити цю політику. Натомість європейська політика була встановлена шляхом обхідних угод, таких як таємна угода між канцлером Німеччини, А. Меркель та президентом Туреччини, Р. Ердоганом. Послідовна стратегія матиме два основних елементи. Що стосується притулку для біженців, то обов'язок спасіння в таких відчайдушних ситуаціях, як виїзд із Сирії, має бути переосмислений. Що стосується міграції, то таке право є на стільки суперечливим, що залишає суттєві можливості для нелегальних мігрантів.

РОЗДІЛ 3. ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ

3.1. Міжнародна освітня міграція як світовий тренд

Домінуючою парадигмою в економіці освіти є теорія людського капіталу, яка дозволяє припустити, що освіта та навчання — це інвестиції, які роблять людей більш продуктивними. Індивідууми, які є більш продуктивними, згідно з цією теорією також матимуть більші заробітки та більше шансів бути успішними й працевлаштованими. Таким чином, приватний економічний прибуток від інвестування в освіту може бути вимірний доходами, отриманими індивідуумом протягом життя та чистим прибутком, що визначається як різниця між витратами на освіту та доходами, отриманими внаслідок трудової (або іншої подібної) діяльності.

На думку Duleep & Regets, освіта, отримана у країні походження, містить елементи, характерні лише для цієї країни (наприклад, норми, практики), які роблять освітнього мігранта менш продуктивним під час застосування в різних інституційних установах або мають нижчу якість [70]. Занадто перенаселені аудиторії, низькооплачувана робота вчителів та неадекватні державні інвестиції у шкільне навчання, неефективна реалізація освіти сповільнює формування людського капіталу [68]. Як результат, мігранти, які отримали освіту в менш ефективних системах мають низьку віддачу до шкільного навчання порівняно з людьми, які навчаються в більш ефективному середовищі. Це є вагомим чинником, що впливає на зростання кількості освітніх мігрантів з України та світі загалом.

Зокрема, Степуріна С.О. та Дериховська В.І. вважають, що Україна має ефективно використовувати економічні та суспільні переваги, що надає освітня міграція, проте досить важливо дотримуватися національних пріоритетів та рухатися у бік експортування освітніх послуг [60, с. 504].

За останні півстоліття технологічного прогресу, інформаційних війн та розповсюдження мережі «інтернет» по всіх континентах, виокремилися

певні тенденції не тільки українського, а й загальносвітового, розвитку. Вони посилюються та набирають обертів. Серед таких тенденцій можна виділити наступні:

- загострення глобальних проблем, які можуть бути вирішені тільки завдяки співробітництву між державами та всіма суб'єктами міжнародних відносин;
- прискорення темпів розвитку суспільства, а отже й, необхідність підготовки людей до життя в умовах, які швидко змінюються;
- перехід до постінформаційного суспільства, розширення масштабів міжкультурної взаємодії та необхідності збереження культурної ідентичності;
- формування принципово нового світогляду молодого покоління, який базується на тенденціях, що перераховані вище;
- зростання необхідності навчання протягом усього життя (lifelong learning) у зв'язку зі швидкими темпами розвитку та змінами у звичному середовищі людини, від яких залежить конкурентоспроможність на ринку праці, а також загальний психоемоційний стан людини;
- демократизація та лібералізація суспільства, розширення можливостей для кожної окремої людини: можливостей вибору, можливостей мобільності та можливостей розвитку;
- прискорений розвиток економіки, структурні зміни на ринку праці, глобалізаційні процеси в економіці, перетворення світу у світ можливостей [16, с. 23]. Ці основні тенденції у світі, що постійно змінюється, мають величезний вплив на сферу вищої освіти. В Україні цей вплив посилюється ще й геополітичним положенням нашої держави та внутрішньою системною кризою.

Явище міжнародної академічної мобільності, можливостей стажування за кордоном оцінюється позитивно, як можливість здобуття

нових знань та компетенцій. Проте є й зворотній бік. Сьогодні у глобалізованому та інформатизованому світі студенти та викладачі ЗВО з легкістю шукають програми, проекти для того, щоб поїхати до кращих закордонних навчальних закладах. Такі проекти та програми відкрито пропонує МОН України. Проте інформації щодо кількості тих, хто залишився за такими програмами жити за кордоном, вкрай мало, а механізмів мотивування для побудови кар'єри в Україні взагалі не існує. Ці проблеми та виклики актуальні для вищої освіти багатьох країн світу.

Світові освітні тенденції впливають з загальних тенденцій розвитку сучасного світу. Серед них можна виділити зростання відсотку освіченого населення по всіх куточках земної кулі, забезпечення освіти протягом життя, рівний доступ до якісної освіти для кожного, посилення ролі держави у гарантуванні справедливості у здобутті освіти, ефективне і результативне використання видатків на освіту, гуманізація і демократизація освіти, оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання, підвищення професійної компетентності викладачів, становлення державно-громадського управління освітою, всеохоплююче поширення інформації про якість освітніх послуг за допомогою різних засобів інформації [16, с. 24].

Система вищої освіти України розвивається та змінюється під впливом таких факторів, як європейська інтеграція та глобалізація. Перед країною стає гостре питання відходу від пострадянських традицій вищої освіти з одночасним адаптуванням до міжнародного, зокрема європейського, досвіду, та збереженням власної ідентичності. У цьому й полягає сьогодні складність.

Незважаючи на те, що західноєвропейські держави інтегруються в єдиний економічний простір, їм вдається зберегти специфічні національні риси. В сучасних умовах, в умовах глобалізаційних світових процесів у багатьох держав загострюються почуття власної ідентичності, що призводить до створення саме національної системи вищої освіти [19, с. 2].

Неможна не враховувати глобалізаційні тенденції світової інтеграції, згідно з якою глобалізаційні процеси повинні знаходити своє відображення не тільки у зовнішньоекономічній, політичній або технологічній сферах, але, і як наслідок – в уніфікації та універсалізації освітніх стандартів. При цьому за «універсальні» приймаються «західні» стандарти [1, с. 119].

Перед Україною постає питання пошуку «золотої середини» у цих двох вищезгаданих процесах. У світлі подій 2014-2017 рр. для українського народу вкрай важливим є питання збереження та примноження наших культурних та мовних традицій.

Освітня політика є складовою загальнодержавної стратегії розвитку кожної країни, індикатором її світогляду та показником реалізації принципу співробітництва між державами з метою збереження власних традицій та світової інтеграції. Ізоляція освітнього простору за умов глобальних викликів та швидких технологій неможлива. Вплив зовнішніх факторів на формування порядку денного сучасної політики України має системний і небезпечний характер. Гуманітарна катастрофа, повномасштабна війна, еміграція якісних кадрів та молоді актуалізує необхідність перегляду освітньої політики та її світоглядних принципів. Проте освіта в Україні проголошена державним пріоритетом країни як основа соціального, економічного, політичного, культурного та духовного розвитку не тільки окремої людини, а й суспільства в цілому. За останнє десятиріччя у політичній, соціально-економічній та культурній сферах України відбулося багато суттєвих змін. Змінилися зовнішні умови та фактори реалізації освітньої політики на світовій арені. Ці зміни актуалізують вивчення питання удосконалення державної політики у сфері вищої освіти та визначення механізмів і завдань її реформування.

Вивчення світових тенденцій формування освітнього та інформаційного просторів світу дозволило виокремити три ключові: 1) впливові актори міжнародних відносин (як національні суверенітети, так і

міждержавні політичні утворення) використовують всі ресурси для розширення свого впливу, формуючи інформаційний простір не тільки в межах своїх державних кордонів, а й на території інших держав світу. Україна не є виключенням; 2) США, як стратегічний партнер України, і Росія, як держава-агресор, здійснюють вагомий і діаметрально протилежний вплив на український інформаційний простір, що робить його вразливим і суперечливим. За цих умов, відсутність власної системи контролю та міцних цінностей, що здатні об'єднати країну, дозволила поставити під сумнів її національну безпеку та територіальну цілісність; 3) Росія додатково здійснює подвійний вплив на Україну через інформаційний простір прикордонних до неї держав. Польща і Угорщина після 2014 року змінили свою державну політику відносно України в частині своїх адвокаційних позицій щодо євроінтеграційних практик України, потрактувань історичних подій, сучасних процесів і перспектив співпраці, міграційних взаємовідносин і соціокультурного діалогу. Ця зміна вектору обумовлена не тільки станом військового конфлікту на Сході України чи її внутрішньою кризою, а й посиленням позицій Росії, кризою Європи та вразливістю Євросоюзу.

Громадяни тієї чи іншої держави, що проживають за кордоном (діаспори, мігранти) формують образ держави, пропагуючи певні цінності, національні традиції. Вони об'єднуються в групи та мають вплив на сприйняття держави. Сучасною глобалізаційною тенденцією є трудові міграції. Від'їзд молодого працездатного населення, частіше за все з вищою освітою, за кордон задля заробітку створює негативний вплив на формування іміджу держави на міжнародній арені. Проблема відтоку молодих та висококваліфікованих кадрів за кордон набула свого загострення в останнє десятиріччя. Щорічний моніторинг кількості, наприклад, українських громадян, які навчаються у закордонних університетах на денній формі, охоплює 34 країни світу.

Як пише директорка Центру «Нова Європа», А. Гетьманчук, у своїй передмові збірки есеїв «Нова Європа»: «Що ближчими стаємо до Європи і що більше ми її пізнаємо, то більше також розуміємо, що в понятті «партнер» і «опонент» кордони розмиваються більше, ніж пори року при глобальному потеплінні. Союзник у протистоянні агресії Росії може бути для нас одночасно конкурентом у торгівлі і опонентом у питаннях історії. Важливий політичний партнер – супротивником в енергетичних питаннях і противником нашого зближення з НАТО. Скептик у питанні санкцій щодо Росії – нашим партнером в міграційних питаннях. Крім, можливо, Литви, в Україні наразі нема іншого партнера в ЄС, який був би союзником у всіх принципових для Києва питаннях» [85, с. 11].

3.2. Динаміка і наслідки міграції освітньої міграції українців

У сучасній науковій думці відсутнє єдине трактування категорії, що ідентифікує міграцію з метою отримання освіти. Зокрема, у працях вітчизняних вчених використовуються такі дефініції як "учбова міграція", "навчальна міграція", "студентська мобільність". Англomовні країни використовують термін "студентська міграція" ("student migration"). Щодо еміграції, на нашу думку, найбільш коректним є ідентифікація процесу виїзду населення з країни походження з метою отримання освіти як "міжнародна освітня еміграція". Міжнародна освітня еміграція включає виїзд за межі країни з метою отримання середньої, вищої (бакалаврський та магістерський рівень), наукової (рівень PhD), професійно-технічної освіти, а також стажування, підвищення кваліфікації тощо.

Проблема відтоку молодих та висококваліфікованих кадрів за кордон набула свого загострення в останнє десятиріччя. Щорічний моніторинг

кількості українських громадян, які навчаються у закордонних університетах на денній формі, охоплює 34 країни світу. Це число тих країн, де ведеться збір інформації щодо кількості студентів-українців. Чисельність українців на навчання в іноземних університетах станом на 2013/2014 навчальний рік становить 47 724 осіб. Динаміка зростання кількості українських студентів за кордоном з 2009 по 2014 роки становить 79 %. [17]. На жаль, динаміку на 2016/2017 рік знайти вкрай важко, тому що ця інформація не систематизується та не оприлюднюється.

У сучасній Україні система вищої освіти багато в чому зберігає консервативні риси, що виявляються в тому числі й у сповільненій реакції вітчизняних вищих навчальних закладів на зміни, що відбуваються на світовому ринку освітніх послуг [4, с. 978].

Протягом останнього десятиліття в Україні спостерігається позитивна динаміка еміграції здобувачів вищої освіти з України, які отримують її за кордоном (рис. 3.1).

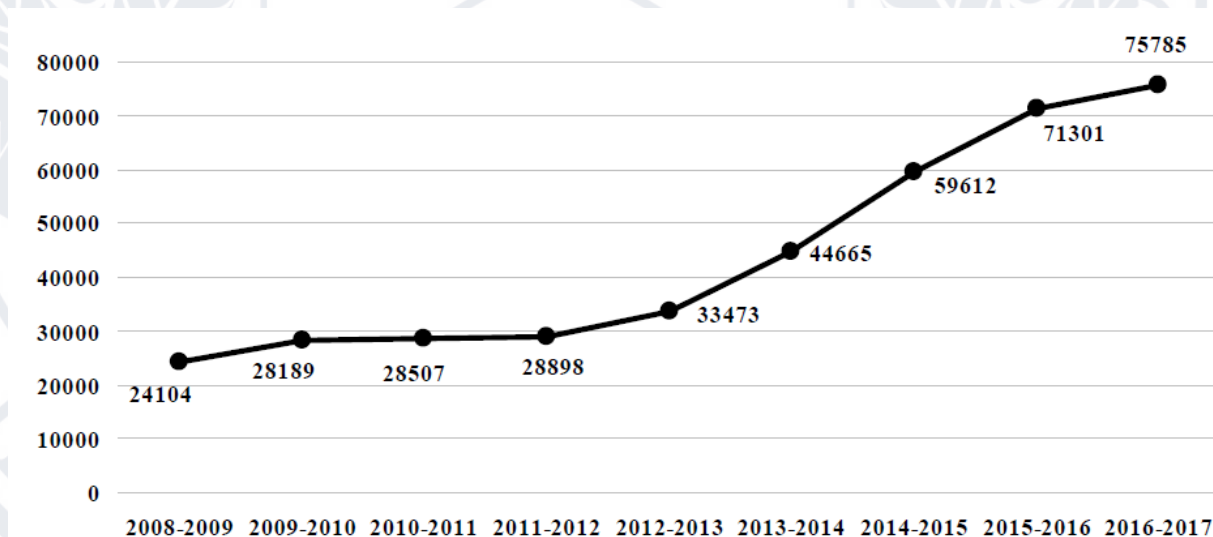

Рис. 3.1. Динаміка кількості здобувачів вищої освіти з України за кордоном [58].

У сучасній Україні система вищої освіти багато в чому зберігає консервативні риси, що виявляються в тому числі й у сповільненій реакції вітчизняних закладів вищої освіти на зміни, що відбуваються на світовому ринку освітніх послуг [4, с. 978].

Закономірно, що зростання міграційних потоків загалом відбувається у період економічних криз [34]. Така тенденція характерна і для освітньої еміграції: стрімке зростання еміграції українських студентів (більш, ніж у 2 рази) відбулося у період з 2013 — 2014 рр. до 2015 — 2016 навчальних років, що співпадає з кризовими процесами в Україні.

До ТОП-10 країн-реципієнтів здобувачів вищої освіти у 2017 — 2018 навчальному році, як і в попередні роки, увійшли Польща, Росія, Німеччина, Канада, Італія, Чехія, США, Словаччина, Іспанія та Австрія (рис. 3.2).

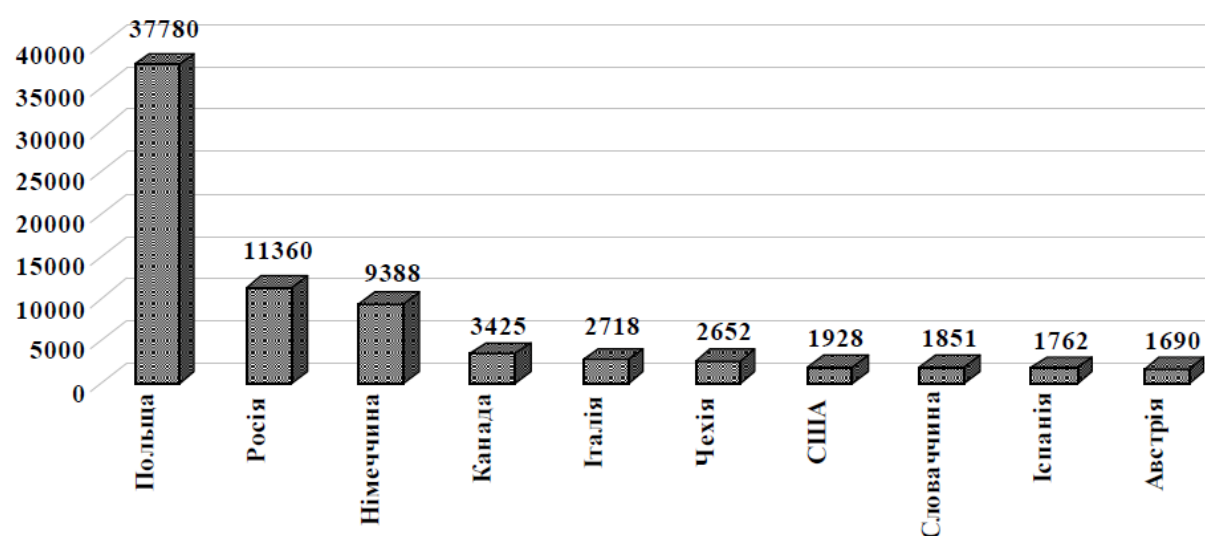

Рис. 3.2. ТОП-10 країн-реципієнтів здобувачів вищої освіти з України у 2017—2018 навчальному році [58].

Лідруючі позиції серед уподобань українського студентства вже 10 років поспіль займає Польща: офіційна кількість здобувачів вищої освіти у 2017—2018 навчальному році сягнула 37.780 студентів. Також випереджаюче зростання еміграції українських студентів спостерігається до Словаччини, частка яких у загальній кількості здобувачів, що навчаються в закладах вищої освіти цієї країни сягнула 30 відсотків. Зростанню іноземних студентів у Словаччині сприяла державна освітня політика, зокрема, прийняття закону, що регулює становище іноземців та створює сприятливі умови для їх проживання і навчання. Законом №

404/2011 "Про проживання іноземців і внесення змін та доповнень у деякі акти" визначені умови та пункти в'їзду іноземців на територію Словаччини, умови надання дозволів на проживання, процедури контролю перебування та повноваження різних державних органів. Таким чином, цілеспрямована політика інвестування у людський капітал, та освіти сприяли зростанню кількості українців, які навчаються у Словаччині переважно в університетах державної форми власності.

Відповідно до методології Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD), вища освіта (рівні ISCED 5-8) здобувається на базі повної середньої освіти і спрямована на навчання на високому рівні складності та спеціалізації [79].

Кількість українців, які згідно міжнародного стандарту класифікації освіти отримали ступінь бакалавра ("ISED2011 level 6") та магістра ("ISED2011 level 7") протягом 2013 — 2017 років зростала в усіх країнах-реципієнтах (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Кількість студентів з України, що отримали вищу освіту в окремих країнах світу [75].

Країни	ступінь бакалавра					ступінь магістра				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Німеччина	360	389	359	395	400	558	525	565	548	661
Польща	747	977	1726	2581	3160	750	1039	1337	1660	1881
Велика Британія	93	134	127	173	189	201	248	227	162	161
Італія	154	206	210	239	295	115	86	118	131	144
Чехія	169	209	206	208	236	113	107	102	129	169

Слід зазначити, що кількість студентів, що здобула ступінь магістра є значно вищою, ніж здобувачів ступеня бакалавра. Така тенденція здебільшого пояснюється особливостями ментальності й уподобань здобувачів вищої освіти в Україні, відповідно до яких значна кількість студентів базовий (бакалаврський) ступінь отримує у вітчизняних

зкладах вищої освіти, а продовжує навчання за магістерським ступенем за кордоном.

Привабливість різних країн світу для українського студентства визначається особливостями систем вищої освіти та умов навчання й проживання (табл.3.2).

Таблиця 3.2.

Переваги вступу українських абітурієнтів до ЗВО зарубіжних країн

[75]

Країна	Висока якість освіти	Територіальна та культурна близькість, схожість менталітетів, швидка адаптація студентів	Можливість безкоштовного навчання	Відносно легка для вивчення	Перспективи отримання престижної роботи та постійного проживання	Доступна вартість навчання та проживання	Можливість поєднувати навчання і підробіток	Можливість отримання стипендій та грантів	Легкі умови вступу до ЗВО	Удосконалення знання мови	Навчання у рейтингових ЗВО світу
Польща		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Чехія			+		+	+		+	+	+	
Словаччина		+	+			+		+		+	
Іспанія					+	+	+	+		+	
Канада	+			+	+		+	+		+	+
Італія					+	+	+	+		+	
Австрія	+				+		+	+	+	+	
Велика Британія	+			+				+		+	+
Німеччина	+		+		+		+	+		+	+
США	+		+	+				+		+	+
Франція	+				+	+	+	+	+	+	+

До основних мотивів еміграції української молоді з метою отримання вищої освіти слід віднести такі: висока якість навчання, можливість навчання у рейтингових закладах вищої освіти; перспективи отримання престижної роботи та постійного місця проживання; територіальна та культурна близькість, схожість менталітетів, швидка адаптація студентів до умов проживання і навчання; можливість безкоштовного навчання та / або отримання стипендій і грантів; відносно легкі умови вступу до закладу вищої освіти (не має необхідності здавати ЗНО тощо); можливість удосконалення знання іноземної мови; доступна вартість навчання та проживання, кращі економічні й соціально-побутові умови.

Однак найбільш вагомим чинником, що спонукає українських студентів отримувати вищу освіту за кордоном, є потенційна можливість отримати гідну роботу та постійне місце проживання після закінчення навчання. Відтак несприятливе порівняно з високорозвиненими країнами економічне й соціальне становище в Україні та значно нижчий рівень людського розвитку й надалі сприятимуть зростанню освітніх емігрантів. Усунення негативних тенденцій щодо освітньої еміграції молоді та її повернення після отримання освіти до України можливе за умови реалізації якісної державної освітньої політики.

Міністерство освіти і науки України є «головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти і науки, інновацій та інформатизації, інтелектуальної власності, молоді, фізичної культури та спорту» [13].

За результатами доповіді в рамках програми USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», що реалізується фондом Східна Європа, можна виокремити чинні проблеми та виклики якості вищої освіти України:

- негативна оцінка якості вищої освіти учасниками соціологічних досліджень:

- ізоляваність системи вищої освіти від інтересів роботодавців;
- відсутність мотивації студентів та викладачів до підвищення якості навчання;
- неможливість відрахування студентів за неуспішність, що девальвує дипломи;
- ігнорування репутації як особливого виду власного капіталу більшістю ВНЗ України;
- виїзд за межі України для роботи та навчання конкурентоздатних студентів та викладачів [11, с. 4].

Отже, сучасні тенденції, які мають незворотній вплив на сферу освіти в цілому та формування освітньої політики держав, залежать від глобальних світових змін останніх років. У контексті освітньої політики реформування системи вищої освіти несе в собі зміни в усіх її ланках та потребує серйозного та виваженого підходу. У сучасному світі, що постійно змінюється, світі, в якому люди стають все більш мобільними, світі постійного потоку мільйонів гігабайт інформації, дуже важливим залишається питання поєднання збереження ідентичності держав та надання якісної всебічної освіти.

Сьогодні перед Україною постає багато викликів, як політичних, економічних, так і культурних. Важливим залишається питання інтеграції у світовий, зокрема європейський, освітній простір. Проте на цьому фоні гострим залишається питання збереження ідентичності, самобутності, мови та традицій.

Для реалізації мети реформування вищої освіти України слід визначити завдання реформування. Серед першочергових завдань реформування вищої освіти України можна виділити такі:

- створення ефективної системи та механізмів фінансування вищої освіти;

- підвищення якості освіти, що надається; впровадження інновацій та нових форм надання вищої освіти;
- приведення освітніх програм у відповідність потребам ринку праці, тобто створення нерозривного зв'язку між ринком праці та системою вищої освіти;
- впровадження такої політики, що дозволить розширити автономію вищих навчальних закладів;
- надання рівного та безкоштовного доступу до вищої освіти для всіх верств населення;
- інтеграція освіти України до міжнародного, і зокрема європейського, освітньо-наукового простору, підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів та випускників таких закладів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, поняття міграції різнобічне та багатоаспектне.

Так, на нашу думку, міграцію слід розглядати як будь-яке переміщення у просторі, сукупність механічних, професійних і міжгалузевих переміщень, змін просторового положення мігрантів відносно територіально закріплених структур населення. Також слід розрізняти поняття трудової міграції та міграції робочої сили. Під поняттям трудова міграція треба розуміти територіальне переміщення населення, метою якого є працевлаштування і отримання відповідної винагороди.

Класифікація наукових концепцій і підходів до вивчення міграційних процесів населення дає змогу зробити такі висновки:

- важливим науковим напрямом є розроблення понятійного апарату таких категорій, як "міграція" і "міграційний процес", які сьогодні набувають універсального, узагальнювального характеру і в широкому сенсі ототожнюються з поняттям "міграційний рух";
- міграція як процес є об'єктом вивчення низки наук, аналіз яких передбачає системність і комплексність у вивченні зовнішніх і внутрішніх переміщень меж адміністративно-територіальних утворень незалежно від чинників, що їх зумовлюють, з метою набуття нового правового статусу;
- міграцію як процес необхідно розуміти у контексті сукупності окремих подій переміщення населення, пов'язаних з їх соціальними аспектами, які зумовлюють об'єктивно неминучі або суб'єктивно виникаючі відносини у всіх сферах соціального життя.

Отже, до 1918 року Україна була аграрною країною і в містах проживало лише 18,0% населення. Інтенсивна урбанізація в Україні розпочалася в 1926-1939 рр., коли було взято курс на індустріалізацію народного господарства, тобто всього лише за 13 років чисельність міського населення зросла у 2,4 рази. Протягом трьох десятиріччів (1960-

1990 рр.) внутрішньореспубліканська міграція на три чверті формувала механічний приріст міського населення. Екстенсивна економіка міста поглинала основний контингент сільських мігрантів. Так, їх частка в структурі внутрішньообласної міграції знаходилася на рівні 85,0-90,0% в ці роки. Основну частину міграційного притоку населення в міста області поглинали обласні центри. Внаслідок міжобласного міграційного обміну все активніше зростають такі міста, як: Київ, Харків, Дніпропетровськ, Одеса, Запоріжжя, Донецьк, Львів [48].

Поняття «внутрішньо переміщені особи» (ВПО) з загальної точки зору є не цілком коректним, оскільки описує досить різноманітні групи мігрантів, які беруть участь у різних процесах, з різними цілями, при цьому містить пасивний параметр «переміщені», що вказує на «об'єктну» роль самих мігрантів і на активну роль якогось третього суб'єкта, якого насправді не існує. Нам видається більш правильним використовувати стосовно переселенців із зони бойових дій поняття «вимушені внутрішні мігранти», яке є загальновизнаним у світовій науковій спільноті. Вимушена міграція - це міграційні потоки, причиною яких є загроза життю і добробуту внаслідок природних, техногенних або політичних (наприклад, війни та міжнаціональні конфлікти) причин.

Вимушена внутрішня міграція в Україні має «гібридний» характер, одночасно будучи груповою і сімейною, частково постійною (частина мігрантів не хочуть повертатися в місця, де проживали до початку військового конфлікту), почасти тимчасовою (частина мігрантів повернулися менше, ніж за півроку), почасти маятниковою (частина мігрантів періодично повертається в зону конфлікту на роботу, а потім знову їде на нове місце проживання); міграція із зони конфлікту на сході України є політичною, воєнною та економічною, основними причинами якої є бойові дії, економічна криза та відсутність роботи в зоні конфлікту.

Чисельність населення України, що становила у 1992 році 52,0 млн. осіб, внаслідок негативних тенденцій природного відтворення скоротилося

майже на 10,0 млн. осіб. У 2010-2016 роках природне скорочення становило в середньому понад 160,0 тис. на рік. За прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, якщо показники народжуваності, тривалості життя та міграції залишаться незмінними, то у 2050 році в Україні чисельність населення складатиме 32,0 млн. мешканців. Частка в населенні осіб старше 60 років, яка на теперішній час складає 52,8%, зросте у півтора рази.

Особливу роль у міграційних процесах українців грають соціально-економічні чинники. Внутрішні: соціальна незахищеність населення, депривація суспільства, рівень життя, зайнятість населення; середній дохід на душу населення; демографічна політика; зовнішні: відмінності в рівнях економічного розвитку країн, соціальні умови в країні-реципієнті, зв'язки з діаспорою тощо. Таким чином, в основі міграції лежить прагнення мігрантів поліпшити економічні умови життя.

Виходячи з вищезазначеного та на підставі досвіду розвинутих країн для покращення державної міграційної політики України необхідне спрямування влади на: зменшення втрат населення країни через еміграцію шляхом забезпечення громадянам гідних умов на батьківщині; недопустимість створення для іммігрантів безпідставних пільг чи переваг, які б ставили їх у привілейоване становище порівняно з громадянами України, але недопущення будь-яких проявів дискримінації мігрантів; регулювання стихійних процесів міграції населення шляхом створення державних соціально-економічних та національно-культурних програм; протидія незаконній міграції і торгівлі людьми; захист інтересів українських емігрантів, розвиток тісних зв'язків із іноземними діаспорами; повернення працівників-мігрантів та етнічних українців шляхом створення привабливих умов для використання їх валютних заощаджень у підприємницькій діяльності на території України.

В процесі концептуалізації державного регулювання міграційних процесів виявлено, що перспективними можливостями розвитку є

формування та запровадження сукупності методів міграційної політики в контексті загальної стратегії соціально-економічного розвитку України та підвищення її конкурентоспроможності у глобальній сфері застосування. Загальною метою запровадження сукупності методів міграційної політики в цілому є задоволення освітньо-кваліфікаційної і демографічної потреби у людському потенціалі, його збереженні, збільшенні та ефективного використання для економічного зростання країни.

Міжнародна освітня еміграція є глобальною тенденцією світового розвитку, що загалом сприяє науково-технічному прогресу. Водночас сучасні освітні міграційні процеси сприяють збільшенню розриву в соціально-економічному, освітньому й культурному розвитку країн-реципієнтів і країн-донорів здобувачів вищої освіти. Еміграція кваліфікованих кадрів з країни походження, тобто "відтік мозків" ("brain drain"), знижує якість людського капіталу та конкурентоспроможність країни загалом.

Привабливість різних країн світу для українського студентства визначається особливостями систем вищої освіти та умов навчання й проживання. Найбільш вагомим чинником, що спонукає українських студентів отримувати вищу освіту за кордоном, є потенційна можливість отримати гідну роботу та постійне місце проживання після закінчення навчання. Міжнародна освітня еміграція є глобальною тенденцією світового розвитку, що загалом сприяє науково-технічному прогресу. Проте несприятливе порівняно з високорозвиненими країнами економічне й соціальне становище в Україні та значно нижчий рівень людського розвитку й надалі сприятимуть зростанню освітніх емігрантів. Усунення негативних тенденцій щодо освітньої еміграції молоді та її неповернення після отримання освіти до України можливе за умови реалізації якісної державної освітньої політики.

Управління освітньою міграцією між Україною та високорозвиненими країнами світу повинно здійснюватися з урахуванням

затребуваних спеціальностей, якісних орієнтирів та кількісних обмежень. Під час реалізації заходів з інтеграції студентства в економічний, культурний та освітній простір країн Європейського Союзу та інших країн світу державою мають бути створені запобіжники й стимули до повернення молоді до України та застосування ними набутих навичок та компетентностей для розбудови національного господарства.

Трудова міграція з України має стійку тенденцію до зростання. вплив міграції на макроекономічні показники, такі як розмір ВВП або надходжень до пенсійного фонд відносно велике (на рівні 7,4% -8,7%). Україна значно просунулася в питанні врегулювання соціального забезпечення мігрантів: на даний момент діє 11 двосторонніх угод між Україною та країнами ЄС.

У масштабі міжнародної економіки міграційні процеси є позитивним явищем. Проте для країни-донора, якою слугує наша держава, міграція має цілу низку загроз і ризиків (відтік із країни трудових ресурсів, погіршення статеві-вікової структури населення, зниження інноваційно-інтелектуального потенціалу країни та ін.).

Владі України за участю всіх зацікавлених сторін, в тому числі профспілок, слід на постійній основі відстежувати міграційні потоки своїх громадян і проводити їх аналіз в статеві-віковому, професійному та регіональному розрізі. Мають проводитися дослідження, наприклад, методом фокус-груп та опитувань про причини міграції.

Профспілкам України за сприяння Міністерства закордонних справ України та Міністерства соціальної політики України, профспілок і влади приймаючих країн слід більше уваги приділяти захисту трудових і соціальних прав трудових мігрантів.

Захист в першу чергу має стосуватися таких аспектів, як легальна зайнятість і рівень оплати праці.

Уряду України необхідно продовжити процес укладення двосторонніх угод про соціальне забезпечення з країнами ЄС, ще не охопленими такими угодами.

Владі України варто розробити і здійснити чіткі дії щодо створення умов для повернення трудових емігрантів, їх реінтеграції.

Профспілкам слід проводити інформаційну роботу серед економічно активного населення з проблем взаємозв'язку між задекларованими розмірами оплати праці та соціального забезпечення, акцентуючи на необхідності і соціально-економічну вигоду відрахувань страхових внесків.

Владі України спільно з профспілками важливо проводити заходи щодо підвищення рівня правової грамотності та обізнаності трудових мігрантів в питаннях пенсійного забезпечення.

Виходячи з вищезазначеного та на підставі досвіду розвинутих країн для **покращення державної міграційної політики України** необхідне спрямування влади на:

- забезпечення громадянам гідних умов на батьківщині;
- регулювання стихійних процесів міграції населення шляхом створення державних соціально-економічних та національно-культурних програм;
- захист інтересів українських емігрантів, розвиток тісних зв'язків із іноземними діаспорами;
- повернення працівників-мігрантів та етнічних українців шляхом створення привабливих умов для використання їх валютних заощаджень у підприємницькій діяльності на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Апаве Г., Чолевински Р. Мировая миграция. Управление мобильностью труда в развивающейся глобальной экономике / Апаве Г., Чолевински Р. - Женева : MOM, 2008. - Т. 4. - 504 с.
2. Беннер Х. Украина: исследование социально-экономического влияния перемещения граждан и возвращения участников АТО / Беннер Х. - Режим доступа : <http://mtot.gov.ua/dlya-75-vpo-vymushene-pereselennya-stalo-pershoyu-u-zhytti-zminoyu-mistsya-prozhyvarmya-dosHdzhermya-svitovogo-ban-ku>.
3. Бортник Н, Єсімов С., Мороз Н. Міграційні процеси: поняття, сутність, сучасний стан // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. №884 (16). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/migratsiyni-protsesi-ponyattya-sutnist-suchasniy-stan> (дата обращения: 21.04.2020).
4. Брензович К.С., Немеш Є.П. Міжнародна студен-тська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн. Економіка та суспільство. 2017. № 10. С. 32—36.
5. Гайдучький А.П. Масштаби трудової міграції українців за кордон / А.П. Гайдучький // Економіка та держава. 2017. № 8. С. 82-86.
6. Гайдучький А.П. Світовий ринок міграційного капіталу / А.П. Гайдучький // Вісник НБУ 2018. № 1. С. 34-37.
7. Гирич Я. М. Міграційний рух сільських жителів у міста та його вплив на урбанізацію в УРСР впродовж 1960-х рр. / Я. М. Гирич // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : збірник наукових праць. - Харків. - 2007. - Вип.12. - 2009. - С. 179-186.
8. Гнатюк Т.О. Освітня міграція з України: сучасні тенденції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарно-го університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2018. Вип. 33. С. 85—89.

9. Гоголь Г.П. Євразійська трудовіміграція: проблеми та перспективи / Г.П. Гоголь, Ю.П. Гуменюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2017. № 606. С. 440-445

10. Гринькевич О.С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, 2013, Вип. 3 (101). С. 254 — 264.

11. Дубовой О. Міждисциплінарні засади теоретико-методологічного інструментарію дослідження української зовнішньої трудової міграції / О. Дубовой // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. — 2011. — Вип. 27. — С. 131—136.

12. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2001. — 848 с.

13. Інформаційне агентство ASPI. URL: <https://aspi.com.ua/news/ekonomika/top-8-krain-naybilsh-populyarnikh-sered-ukrainciv-dlya-trudovoi-migracii>

14. Киевский международный институт социологии. Привлечение общин и вынужденных переселенцев к восстановлению Украины (мат-лы круглого стола). URL: <http://chp.com.ua/all-news/item/38708-issledovanie-vpl-pokazali-vyisokuyu-mobilnost-i-v-osnovnom-dostigli-vzaimoponimaniya-s-mestnyimi-zhitelyami-irfografika>.

15. Колос С. М. Фактори впливу на міграційні процеси в Україні / С. М. Колос // Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту ім. Володимира Даля 2013. № 16 (205). С. 194-203.

16. Корнієнко О.О. Аналіз регіональної міграційної асиметрії в країнах східної Європи / О.О. Корнієнко // Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2018. С. 959-964.

17. Малиновська О. А. Зовнішня міграція громадян України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: виклики та шляхи регулювання. Відділ соціальної безпеки, Національний інститут стратегічних досліджень. 2017. С. 14.

18. Малиновська О. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку /О. Малиновська/ Аналітична доповідь. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/malinovska-79a87.pdf> – К.: НІСД, 2010. – 32 с.

19. Малиновська О.А. “Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України” /О. Малиновська/ К. : НІСД, 2014. 48 с.

20. Малиновська О.А. “Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України” / О. А. Малиновська. К. : НІСД, 2014. 48 с.

21. Марків М. Міжнародна трудова міграція: причини та наслідки. 2016. URL : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/17871/1/15-Markiv.pdf>.

22. Мельник Т. М., Лошенко О. В. Вплив міжнародної трудової міграції на економіку України. Бізнес Інформ. 2016. № 12. С. 29-35.

23. Михеева О., Среда В. Современные украинские внутренне перемещенные лица: основные причины стратегии переселения и проблемы адаптации. Социологическое исследование. Посольство Великой Британии / Михеева О., Среда В. URL: <http://www.ostrovok.lg.ua/sociology/nauka/oksana-miheieva-viktoriya-sereda-soc-iologichne-doslidzhennya-suchasni-ukrayinski-toш^БЮ>.

24. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія / Упоряд. Ю.І. Римаренко; За ред. Ю. Римаренка. К.: Довіра, 1998. 912 с.

25. Міграція в Україні: факти і цифри. 2016. URL : <http://www.iom.org.ua>

26. Міграція в Україні: факти і цифри. Міжнародна організація з міграції. Представництво в Україні. К.: Представництво МОМ в Україні, 2016. 32 с.

27. Міграція як чинник розвитку в Україні, 2016. URL: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf

28. Мірошніченко Т.Є. Закономірності міжнародної міграції робочої сили в контексті програми безвізового режиму України з ЄС/Т.Є. Мірошніченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. Вип. 6. Ч. 1. С. 100–102.

29. Мойсей В. І. Зовнішні економічні ефекти міжнародної міграції робочої сили: дис. ... канд. ек. наук: спец.: 08.00.02 /Валентина Іванівна Мойсей. - Львів: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2015. - 235 с.

30. Надрага В. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику» // Український соціум. 2015. № 1 (52). С.134-141.

31. Ніколаєвський В.М., Прохоренко Н.Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення / В.М. Ніколаєвський, Н.Є. Прохоренко // Вісник міжнародного слов'янського університету. 2009. Т. 12. №1. С. 34—39.

32. Овод В. Миграционные процессы в Крыму: история, проблемы, перспективы. Симферополь: Управление миграции при Совете министров Автономной Республики Крым, 1997. 41 с.

33. Окольски М. Миграционное давление на Европу / М. Окольски // Международная миграция населения: Россия и современный мир. Вынужденная миграция. М.: МАКС Пресс, 2001. Вып. 6. С. 46—54.

34. Олешко А.А. Генезис антикризового регулювання економіки України. Ефективна економіка. 2012. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=-1&z=1253>

35. Оникиенко В.В., Поповкин В.А. Комплексное исследование миграционных процессов. Анализ миграций населения УССР. М., 1973. 159 с.
36. Ортинський В. Новітні методи дослідження адміністративно-правових явищ / В. Ортинський // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки 2014. № 782. С. 5-9.
37. Основи демографії: Посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів / І.М. Прибиткова. К.: АтрЕК, 1997. 256 с.
38. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL : www.ukrstat.gov.ua.
39. Переведенцев В. Методы изучения миграции населения / В. Переведенцев. Москва : Наука, 1975. 231 с.
40. Переведенцев В.И. Методы изучения миграции населения. М.: Наука, 1975. 230 с.
41. Перрушу Р. Международное миграционное право: глоссарий терминов / Перрушу Р. Женева : Международная организация по миграции, 2005. 98 с.
42. Пітюлич М. І. Новітні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції та їх наслідки для України. Наук. вісн. Мукачівського держ. ун-ту. 2014. № 1. С. 96-100.
43. Побулавець Н. Л. Концептуальні підходи до дефініцій поняття "міграція" / Н. Л. Побулавець, 23.05.2014 р. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/stvttp_2014_1_62.pdf
44. Побулавець Н. Л. Концептуальні підходи до дефініцій поняття "міграція" / Н. Л. Побулавець // Соціально-трудові відносини: теорія та практика . 2014. № 1. С. 373-376. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_1_62.

45. Позняк О. Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні / О. Позняк // Демографія та соціальна економіка. 2018. № 2 (27). С. 169-182.

46. Попова О. А. Новые стейкхолдеры рынка образовательных услуг: вынужденные переселенцы, международные доноры, общественные организации / О. А. Попова // Взаимодействие образовательных учреждений со стейкхолдерами: веление времени : материалы XV междунар. науч.-практ. конф. (16 февр. 2017). - Харьков : НУА, 2017. С. 195-200.

47. Постанова Кабінет Міністрів України від 20.08.2014 № 360 "Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України". URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>

48. Постсоветские трансформации: отражение в миграциях / под ред. Ж.А. Зайончковская, Г.С. Витковская. М.: Центр миграционных исследований, Институт народнохозяйственного прогнозирования РАН, 2009. 412 с.

49. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 8.09.2011 р. №3671-VI. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_bizhentsiv_ta_osib_yaki_potrebuyut_doda1:kovogo_abo_1imchasovogo_zahistu/statja-.htm

50. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. №1706-УП. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

51. Про Концепцію Державної міграційної політики: Указ Президента України від 30.05.2011 р. № 622/2011. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>

52. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять // Політичний менеджмент. 2006. № 2. С.127-139.

53. Романова О. Понятия «мигрант» и «переселенец»: теоретические особенности и социальная // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. 2013. №1. С. 33-38.

54. Скільки платять українцям в Польщі. 2018. URL: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/11338-skilki-platyat-ukrajintsyam-v-polshchi.html>

55. Словник спеціальних термінів. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-13182.html>

56. Сови А. Общая теория населения. Т. 2: Жизнь населения / Пер. с франц. Ф.Р. Окуневой. М.: Прогресс, 1977. 520 с.

57. Социологический энциклопедический словарь. М.: Инфра-М: НОРМА, 1998. 488 с.

58. Стадний Є. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року, Київ, 2019. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku>

59. Староста В. Деякі аспекти освітньої міграції в Україні. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2018. № 4 (63). С. 157 — 165.

60. Степуріна С.О., Дериховська В.І. Тенденції освітньої міграції та її вплив на інституційне середовище в Україні. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 17. С. 496—505.

61. Сулаберидзе А. Вынужденная и насильственная миграция: критерии разграничения // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. пр. Киев: КНЕУ, 2008. С. 298-304.

62. Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід: матеріали учасників третьої наук.-практ. конф. (Львів, 19 травня 2017 року). - Львів: ННПП НУ "Львівська політехніка", 2017. 302 с.

63. Тимченко Л. Д. Міжнародне право: підруч. / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. К.: Знання, 2012. 631 с.
64. Хомра А.У. Миграция населения: вопросы теории, методики исследования. К.: Наукова думка, 1979. 148 с.
65. Хомра А.У. Определение и классификация форм миграции населения/ А.У. Хомра // Демографические тетради. 1974. Вып.9. С. 260—269.
66. Черба В.М., Тоболь Г.Д., Мушкаторова Д.В. Причини освітньої міграції українських студентів за кордон. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 12. С. 68 — 72.
67. Шелюк В. Соціальна міграція: Етапи, функції, типи / В. Шелюк // Перспективи. 2001. № 3 (15). С. 45—50.
68. Becker G. (1962), Investment in Human Beings, Journal of Political Economy, vol. 70, pp. 9 — 49.
69. Betts J. R. and Lofstrom M. (2000), The Educational Attainment of Immigrants: Trends and Implications, Issues in the Economics of Immigration, vol. 5, pp. 51 —11.
70. Carneiro, P., Dearden, L. and Vignoles, A. (2010), The Economics of Vocational Education and Training, Elsevier, Oxford, England.
71. Duleep H., and Regets M. (1997), The decline in immigrant entry earnings: Less transferable skills or lower ability? The Quarterly Review of Economics and Finance, vol. 37, pp. 189—208.
72. EU Employment and Social Situation Quarterly Review September 2018. URL: <http://europa.eu>
73. GeistB. Sociologicky slovník. 1992. 580 p.
74. Global Migration Flows URL: <http://www.iom.int/world-migration>
75. OECD (2019), Education at a Glance 2019: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>

76. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять / О. Ровенчак // Політичний менеджмент. 2006. 2 (17). С.127—139.

77. Simon J.L. “The economic consequences of immigration” Р. 15–18. J.L. Simon. N.Y., 1989.

78. Tsevukh Y. International labor migration in a period of global economic crisis / Y. Tsevukh // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2018. Вип. 106. Ч. I. С. 171-178.

79. UNESCO. 2018. Global Education Monitoring Report 2019: Migration, Displacement and Education — Building Bridges, not Walls. Paris, UNESCO.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Прізвище, ім'я, по батькові

Факультет

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма

Декларація

Усвідомлюючи свою відповідальність за надання неправдивої інформації стверджую, що подана кваліфікаційна (магістерська) робота на тему:

« _____

_____ » є написаною мною особисто.

Одночасно заявляю, що ця робота:

- не передавалась іншим особам і подається до захисту вперше;
- не порушує авторських і суміжних прав, закріплених статтями 21–25 Закону України «Про авторське право та суміжні права»;
- не отримувалась іншими особами, а також дані та інформація не отримувались у недозволений спосіб.

Я усвідомлюю, що у разі порушення цього порядку моя кваліфікаційна робота буде відхилена без права її захисту або під час захисту за неї буде поставлена оцінка «незадовільно».

Дата і підпис здобувача